

บทที่ 2

ความหมาย ทฤษฎี และวิวัฒนาการเกี่ยวกับบัตรเครดิต

ในการทำธุรกรรมทางการเงิน การใช้บัตรเครดิตนับวันจะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น และได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลาย จนเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรมของระบบการแลกเปลี่ยน การเกิดขึ้นของสัญญาแต่เดิมเป็นระบบของแลกกับสิ่งของมาเป็นสิ่งของแลกกับเงิน และเข้าสู่ระบบการใช้บัตรเครดิตในปัจจุบัน

1. ความหมายและลักษณะของบัตรเครดิต

ในปัจจุบันเมื่อกล่าวถึงบัตรเครดิตแล้ว มีผู้ให้ความหมายของบัตรเครดิตไว้หลากหลาย ความหมาย ดังจะกล่าวต่อไปคือ

1.1 ความหมายของบัตรเครดิต

เมื่อพิจารณาถึงความหมายของคำว่าบัตรเครดิต เราสามารถแยกพิจารณาได้เป็นสองคำ คือคำว่า “บัตร” คำหนึ่งและคำว่า “เครดิต” อีกคำหนึ่ง

คำว่า “บัตร” หมายถึง แผ่นเอกสาร ปึก หรือสิ่งที่ใช้สำหรับการเขียนหรือการพิมพ์ข้อความลงไป เพื่อสื่อความหมายหรือบันทึกข้อมูลหรือข้อความ มักมีรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้เพื่อการแสดงตนของบุคคล

คำว่า “เครดิต” เป็นคำภาษาอังกฤษ ที่มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า เครโด (Credo) ซึ่งหมายความว่า “ข้าพเจ้าไว้วางใจ” ซึ่งก็คือ ความเชื่อถือในการชำระหนี้หรืออีกนัยหนึ่ง คือสินเชื่อ หนี้ในทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นวิถีทางอันจะทำให้บุคคลหนึ่งเรียกว่า ลูกหนี้ ได้ใช้ทรัพย์สินของอีกบุคคลหนึ่ง เรียกว่า เจ้าหนี้ ซึ่งปกติใช้ในทางธุรกิจหรือสรุปโดยรวมคือ บุคคลที่เรียกว่าเจ้าหนี้มอบความไว้วางใจกับบุคคลที่เรียกว่าลูกหนี้ (สุรเชษฐ ชีรวินิจ, 2544, หน้า 2-3)

ความหมายของคำว่า “บัตร” และคำว่า “เครดิต” มีความหมายเฉพาะโดยนัยของตัวเอง เมื่อนำมารวมกันกลายเป็นคำว่า “บัตรเครดิต” จะทำให้มีความหมายเป็นรูปธรรมมากขึ้นในแง่ประโยชน์ใช้สอย

สำหรับประเทศไทย ยังไม่มีการกำหนดความหมายที่แน่นอนของคำว่า “บัตรเครดิต” มีเพียงผู้ให้คำอธิบายว่า บัตรเครดิตคืออะไร ลักษณะของบัตรเครดิตคืออะไรเท่านั้น

กลุ่มวิจัยปัญหาอาชญากรรม กองวิจัยและพัฒนาสำนักงานแผนงานและงบประมาณ กรมตำรวจ ได้ให้ความหมายว่า บัตรเครดิต คือ สื่อในการซื้อขายและบริการระหว่างสมาชิก ผู้ถือบัตร (ผู้ซื้อ) และร้านค้า (ผู้ขาย) โดยมีบริษัทผู้ออกบัตรเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงอนุมัติ การซื้อขาย

วาริ พงษ์เวช ให้ความหมายในพจนานุกรมว่า บัตรเครดิต หมายถึงบัตรที่ช่วยให้ผู้ถือ ได้รับสินค้าและบริการก่อน แล้วชำระเงินภายหลังแก่ผู้ออกบัตร โดยมากเดือนละครั้ง บัตรเช่นนี้ ก่อนออกให้ใคร ผู้ออกจะสืบฐานะการเงินของผู้นั้น ไม่ให้ออกให้ไม่เลือกหน้าในอเมริกันนิยมใช้ กันมาก ตัวอย่างบัตรของ ดินเนอร์ (Diner Card) ในประเทศเราจำนวนผู้ใช้บัตรเครดิตกำลังเพิ่มขึ้น (วาริ พงษ์เวช, 2522, หน้า 135)

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน ให้ความหมายในพจนานุกรมว่า บัตรสินเชื่อ นิยมเรียกทับศัพท์ว่า บัตรเครดิต เป็นสมาชิกที่สถาบันการเงินหรือหน่วยธุรกิจอื่นเป็นผู้ออก ผู้ถือบัตรสามารถซื้อสินค้า หรือบริการได้โดยชำระเงินให้ภายหลัง ตามกติกาโดยธนาคารพาณิชย์ ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ หรือองค์กรอื่นๆ ที่ได้รับความเชื่อถือในด้านการเงินเป็นอย่างดี ผู้ขอบัตรดังกล่าวจะเสีย ค่าธรรมเนียมแรกเข้าและค่าธรรมเนียมรายปีให้แก่ผู้ออกบัตร (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, 2542, หน้า 86)

วิทยากร เชียงกุล ให้ความหมายในพจนานุกรมว่า บัตรเครดิตที่สถาบันบัตรเครดิตหรือ ธนาคารออกให้แก่ผู้ที่ธนาคารเชื่อถือว่า มีเครดิตที่ใช้จ่ายแก่ร้านค้าปลีกแทนเงินสดได้ รวมทั้ง สามารถถอนเงินสดล่วงหน้าจากธนาคาร ในวงเงินที่กำหนดไว้ได้โดยเสียดอกเบี้ยเหมือนกู้เงินจาก ธนาคาร” (วิทยากร เชียงกุล, 2540, หน้า 128)

นิตยา ชินวงศ์ ให้ความหมายว่า บัตรเครดิตมีลักษณะเป็นพลาสติกเล็กๆ ที่ระบุชื่อ ผู้ออกบัตร เลขที่บัตร ชื่อและลายมือชื่อของผู้ถือบัตร หรืออาจมีรูปถ่ายของผู้ถือบัตรเครดิตอยู่บน บัตรด้วย และวันหมดอายุของการใช้บัตรทั้งนี้เพื่อเป็นหลักบานว่า ผู้ที่ถือบัตรนี้เป็นผู้มีสิทธิ์ในการ ซื้อสินค้าและบริการต่างๆ เป็นเงินเชื่อ (นิตยา ชินวงศ์, 2530, หน้า 10)

สุรเชษฐ์ ชีรวินิจ ให้ความหมายว่า บัตรเครดิต คือเครื่องมือในการชำระค่าสินค้าที่ทำให้ ผู้ถือบัตรสามารถได้สินค้าหรือค่าบริการจากร้านค้า อันเนื่องมาจากการเตรียมการของผู้ออกบัตร

ซึ่งตกลงรับชำระเงินค่าสินค้าหรือบริการให้แก่ลูกค้า โดยผู้ถือบัตรมีหน้าที่ในการชำระเงินแก่ผู้ออกบัตรตามเงื่อนไขที่ตกลงกันได้ และบางกรณีบัตรเครดิตสามารถนำไปเบิกเงินสดได้ด้วย

เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ.2542 สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ.) โดยกรรมการว่าด้วยสัญญา อาศัยอำนาจแห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522 ออกประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่องให้ธุรกิจบัตรเครดิตเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ.2542 โดยตามความในข้อ 1 ได้ให้ความหมายของบัตรเครดิต ดังนี้

“บัตรเครดิต” หมายความว่า บัตรที่ผู้ประกอบการธุรกิจออกให้แก่ผู้บริโภคตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ผู้ประกอบการธุรกิจกำหนดเองให้ชำระค่าสินค้า ค่าบริการหรือค่าอื่นใดแทนการชำระด้วยเงินสด หรือค่าอื่นใดไว้ล่วงหน้าแล้ว บัตรเครดิตให้หมายความรวมถึงบัตรเดบิตด้วย เว้นแต่จะกำหนดเป็นอย่างอื่นในประกาศนี้

เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2545 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้ออกประกาศกระทรวงการคลัง เรื่องกิจการที่ต้องขออนุญาตตามข้อ 5 แห่งประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 58 มีการให้ความหมายของบัตรเครดิต ตามข้อ 1 ดังนี้

“บัตรเครดิต” หมายความว่า บัตรที่ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตออกให้แก่ผู้บริโภคตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตกำหนด เพื่อให้ชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใด แทนการชำระด้วยเงินสดหรือเพื่อให้เบิกถอนเงินสด ทั้งนี้ไม่รวมถึงบัตรที่ได้มีการชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดไว้ล่วงหน้า บัตรเครดิตให้หมายความรวมถึงบัตรเดบิตด้วย เว้นแต่กำหนดเป็นอย่างอื่นในประกาศนี้

“บัตร” หมายความว่า เอกสารหรือวัตถุอื่นใด และให้หมายความรวมถึงตัวเลข ตัวอักษร หรือสัญลักษณ์ที่ผู้ประกอบการธุรกิจออกให้แก่ผู้บริโภค

นิยามตามความหมายข้างต้น มีความใกล้เคียงกับความหมายของบัตรเครดิต ตามข้อ 1 แห่งประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่องให้ธุรกิจบัตรเครดิตเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ.2542

ในปี พ.ศ.2542 คณะรัฐมนตรีได้ผ่านร่างพระราชบัญญัติบัตรเครดิต พ.ศ.... ให้นิยามคำว่า “บัตรเครดิต” ไว้ว่า “บัตรเครดิต” หมายความว่า บัตร เอกสาร วัตถุอื่นใด ตัวเลข ตัวอักษร หรือ สัญลักษณ์ ซึ่งผู้ออกบัตรให้แก่ผู้ถือบัตร โดยบันทึกข้อมูลบัตรเครดิตหรือรหัสบัตรเครดิตไว้ด้วยกรรมวิธีเชิงกล หรือวิธีการอย่างอื่นให้ปรากฏความหมายด้วยตัวอักษร ตัวเลข รหัส หรือสัญลักษณ์อื่นใด ทั้งนี้สามารถมองเห็นและมองไม่เห็นด้วยตาเปล่า โดยผู้ถือบัตรนำบัตร เอกสาร วัตถุอื่นใด ตัวเลข ตัวอักษร หรือสัญลักษณ์ไปใช้ชำระราคาสินค้าหรือค่าบริการ ทั้งนี้ จะมีกำหนดระยะเวลาการใช้บัตรไว้ด้วยหรือไม่ก็ตาม แต่ไม่รวมถึง ธุรกิจการใช้จ่ายเพื่อเบิกถอนเงินสดจาก

บัญชีเงินฝากหรือวงเงินสินเชื่อของผู้ถือบัตรและบัตรที่ได้มีการชำระราคาสินค้าหรือค่าบริการไว้ล่วงหน้า

ร.ศ. วีระพงษ์ บุญโยภาส ให้ความหมายเกี่ยวกับบัตรเครดิตว่า “บัตรเครดิต คือ เครื่องมือในการชำระค่าสินค้าที่ทำให้ผู้ถือบัตรสามารถใช้สินค้าหรือบริการจากร้านค้าอันเนื่องมาจากการเตรียมการของผู้ออกบัตร ซึ่งตกลงรับชำระเงิน ค่าสินค้าหรือบริการให้แก่ลูกค้า โดยผู้ถือบัตรมีหน้าที่ในการชำระเงินแก่ผู้ออกบัตรตามเงื่อนไขที่ได้ตกลงกันไว้ และบางกรณีบัตรเครดิตสามารถนำไปเบิกเงินสดได้ด้วยสิ่งที่บัตรเครดิตต้องมีคือ ชื่อผู้ออกบัตร ชื่อผู้ถือบัตร เดือนปีที่สามารถใช้บัตรได้ และ เดือนปีที่บัตรหมดอายุ หมายเลขบัตร แถบแม่เหล็ก แถบลายเซ็น ผู้ถือบัตร (วีระพงษ์ บุญโยภาส, 2544, หน้า 290)

พระราชบัญญัติการประกอบข้อมูลเครดิต พ.ศ.2545 ให้นิยามคำว่า “บัตรเครดิต” ดังนี้ “บัตรเครดิต” หมายความว่า บัตรหรือสิ่งอื่นใดที่ผู้ประกอบการออกให้แก่ลูกค้า เพื่อใช้ชำระค่าสินค้า ค่าบริการหรือค่าอื่นใดแทนการชำระด้วยเงินสด หรือเพื่อใช้เบิกถอนเงินสดโดยลูกค้าต้องชำระค่าธรรมเนียม ค่าบริการ ดอกเบี้ย หรือค่าอื่นใด แต่ไม่รวมถึงบัตรที่ได้มีการชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดไว้ล่วงหน้าแล้ว”

ความหมายของบัตรเครดิตประมวลกฎหมายอาญา สุรเชษฐ ชีรวินิจ ศึกษาว่า จากสภาพบัตรเครดิตที่เห็นด้วยตาเปล่า จะเห็นว่า ทำด้วยวัสดุพลาสติกแข็งเป็นแผ่น มีรูปรอยตราและสีสันเพื่อให้เป็นที่สะดุดตา มีชื่อนามสกุลเจ้าของบัตร มีหมายเลขบัตร วันที่ออกและวันที่บัตรหมดอายุ รวมทั้งแถบเรืองแสง ภาพถ่ายเจ้าของบัตร ส่วนด้านหลังมีลายมือชื่อของเจ้าของบัตรปรากฏอยู่ ซึ่งเมื่อเทียบกับประมวลกฎหมายอาญาแล้ว จะเห็นว่า ในมาตรา 1(7) บัญญัติให้ความหมายว่า “เอกสาร” หมายความว่า กระดาษ หรือวัตถุอื่นใดซึ่งทำให้ปรากฏความหมายด้วยอักษร ตัวเลข พัง หรือแผนแบบอย่างอื่น จะเป็นโดยวิธีพิมพ์ ภาพถ่ายหรือวิธีอื่นอันเป็นหลักฐานแห่งความหมายนั้น

ในมาตรา 1(7) ความสำคัญอยู่ที่คำว่า “ทำให้ปรากฏความหมาย” ซึ่งหมายถึงคนได้ทำขึ้นเพื่อให้เกิดความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงอยู่ที่ความต้องการของบุคคลที่ทำนั้นว่า มีความประสงค์จะให้มีความหมายทั้งใช้ในความหมายอย่างนั้นด้วย ถือว่าเป็นเอกสาร แต่หากขีดเขียนหรือทำขึ้นแม้จะมีตัวหนังสือ หรือตัวเลข อ่านได้ความหมายแล้ว แต่ผู้ทำไม่ต้องการให้มีความหมายอันใดเลยย่อมไม่เป็นเอกสาร ดังนั้น จึงถือว่าบัตรเครดิตเป็นเอกสารตามมาตรา 1(7) แห่งประมวลกฎหมายอาญา

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงขั้นตอนการมีบัตรเครดิตไว้ใช้แล้ว จะเห็นว่า การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะเป็นผู้ถือบัตรเครดิตนั้น จะต้องยื่นใบสมัครขอเป็นสมาชิกผู้ถือบัตรเครดิตและผ่านการตรวจสอบจากผู้ออกบัตรว่า ผู้ถือบัตรมีคุณสมบัติเพียงพอที่จะเป็นผู้ได้รับความไว้วางใจ

ที่สามารถชำระหนี้ได้ และต้องยอมรับในเงื่อนไขของผู้ออกบัตร การออกบัตรเครดิตจึงเป็นการออกให้กับผู้ถือโดยเฉพาะเจาะจง และเป็นสิทธิของผู้ที่มีชื่อเป็นเจ้าของบัตรจะนำไปใช้ซื้อสินค้าหรือบริการได้ ซึ่งเป็นการก่อให้เกิดนิติสัมพันธ์ระหว่างผู้ถือบัตร ผู้รับบัตรและผู้ออกบัตร นับเป็นเรื่องที่สมควรกำหนดความหมายของบัตรเครดิตให้ชัดเจน เพราะการกำหนดความหมายที่ชัดเจนของบัตรเครดิตจะทำให้การวิเคราะห์ว่าสิ่งใดจะเป็นบัตรเครดิตหรือไม่ และทำให้สะดวกในการที่จะพิจารณาถึงการกระทำทุจริตโดยใช้บัตรเครดิตเป็นเครื่องมือ (สุรเชษฐ ชีรวินิจ, 2544, หน้า 5)

จะเห็นว่า ความหมายของบัตรเครดิตที่นำเสนอ นั้น มีความหมายคล้ายคลึงกันในหลักการที่มุ่งหมายในด้านการนำบัตรไปใช้แทนการชำระด้วยเงินสด บัตรเครดิตไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปของบัตร เอกสารหรือวัตถุอื่นใดเสมอไป แต่วิวัฒนาการของเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน บัตรเครดิตจึงหมายถึงตัวเลข ตัวอักษรหรือ สัญลักษณ์ ที่ผู้ออกบัตรเครดิตออกให้ผู้บริโภคด้วย เพราะการใช้บัตรเครดิตบางธุรกรรมไม่จำเป็นต้องนำบัตรไปใช้ แต่เพียงแจ้งหมายเลขบัตรเครดิตก็เพียงพอแล้ว ผู้เขียนจึงมีความเห็นเกี่ยวกับความหมายของ “บัตรเครดิต” ว่า หมายถึง บัตร เอกสาร วัตถุอื่นใด ตัวเลข ตัวอักษร หรือสัญลักษณ์ ซึ่งผู้ประกอบการบัตรเครดิตออกให้แก่ผู้บริโภคตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ผู้ประกอบการบัตรเครดิตกำหนดโดยบันทึกข้อมูลบัตรเครดิตหรือรหัสบัตรเครดิตไว้ด้วยกรรมวิธีเชิงกล หรือวิธีการอย่างอื่นให้ปรากฏความหมายด้วยตัวอักษร ตัวเลข รหัส หรือ สัญลักษณ์อื่นใดทั้งที่สามารถมองเห็นและมองไม่เห็นด้วยตาเปล่า โดยผู้ถือบัตรนำบัตร เอกสาร วัตถุอื่นใด ตัวเลข ตัวอักษร หรือ สัญลักษณ์ ไปใช้เพื่อชำระค่าสินค้า ค่าบริการหรือค่าอื่นใด แทนการชำระด้วยเงินสดหรือเพื่อเปิดถอนเงินสด ทั้งนี้จะมีกำหนดระยะเวลาการใช้บัตรไว้ด้วยหรือไม่ก็ตาม และไม่รวมถึงบัตรที่ได้มีการชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดไว้ล่วงหน้า และความหมายของ “บัตรเครดิต” ครอบคลุมธุรกรรมการใช้บัตรเพื่อเปิดถอนเงินสดจากบัญชีเงินฝาก หรือวงเงินสินเชื่อของผู้ถือบัตรด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับธุรกรรมทางการเงินที่ได้ก้าวหน้า และพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ซึ่ง ธุรกรรมบัตรเครดิตต้องตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค

1.2 ประเภทของบัตรเครดิต

บัตรเครดิตถือเป็นสินเชื่อเพื่อการอุปโภค บริโภคอย่างหนึ่งที่ธนาคารหรือสถาบันการเงินให้แก่ลูกค้า ซึ่งลูกค้ามีความสามารถเลือกเป็นสมาชิกผู้ถือบัตรเครดิตของธนาคาร (Banks) หรือบริษัทที่ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตโดยเฉพาะ (Non Bank) หรือบริษัทในรูปแบบอื่นที่มีใช้ระบบธนาคาร หรือระบบสถาบันการเงินที่มีใช้ธนาคาร หรือระบบห้างสรรพสินค้าทั่วไปซึ่งสามารถจำแนกบัตรเครดิตได้หลากหลายประเภทดังจะกล่าวต่อไปนี้

1.2.1 ประเภทของบัตรเครดิตสามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการใช้บัตรจากวัตถุประสงค์ของการใช้บัตรเครดิตที่แตกต่างกัน อาจแยกพิจารณาได้ 2 ชนิด ดังนี้

ก. บัตรเครดิตอเนกประสงค์ (Limited-purpose Credit Card) เป็นบัตรเครดิตที่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ซื้อสินค้าหรือบริการชนิดใดชนิดหนึ่งหรือจำกัดประเภทของสินค้าและบริการ ที่ใช้หรืออาจใช้ซื้อสินค้าหรือบริการจากบริษัทแห่งเดียวหรือกลุ่มเดียวเท่านั้น เช่น บัตรเครดิตที่ออกโดยสถานีน้ำมัน (Petrol Card) เป็นต้น

ข. บัตรเครดิตอเนกประสงค์ (Multi-purpose or Universal) เป็นบัตรเครดิตที่ให้สิทธิแก่ผู้ถือบัตรในการซื้อสินค้าและบริการจำนวนมากได้แก่

1) บัตรเครดิตที่ออกโดยธนาคารพาณิชย์ เป็นบัตรเครดิตที่ริเริ่มโดยธนาคารพาณิชย์มี 2 ระบบ คือ วิซ่า (Visa) และมาสเตอร์การ์ด (Master Card) อันมีการพัฒนาดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้อ 2.1 ซึ่งทั้งในระบบนี้มีความคล้ายคลึงกันมากและในช่วงแรกก็มีจุดมุ่งหมายเน้นหนักไปในด้านการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เช่น การใช้ตามห้างสรรพสินค้า และร้านค้าต่างๆ เป็นต้น ธนาคารใดที่ต้องการเป็นผู้ออกบัตรเครดิตวิซ่า หรือมาสเตอร์การ์ด ก็ต้องดำเนินการสมัครเป็นสมาชิกก่อนจึงจะมีสิทธิในการออกบัตรดังกล่าวได้ บัตรดังกล่าวที่ออกโดยธนาคารพาณิชย์นี้โดยทั่วไปจะเป็นบัตรที่ธนาคารออกให้กับผู้ที่มีเงินฝากกับธนาคารเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นบัญชีประจำบัญชีเดินสะพัดหรือบัญชีออมทรัพย์ก็ได้ โดยธนาคารจะกำหนดวงเงิน (Credit Line) ให้ใช้ว่าจะใช้ได้ให้ผ่อนชำระได้ตามจำนวนเงินระยะเวลาที่กำหนดโดยทางธนาคารจะคิดดอกเบี้ยในการชำระเงิน โดยจะหักเงินในบัญชีของสมาชิกบัตรโดยตรงเพราะมีบัญชีอยู่แล้ว

2) บัตรเครดิตที่ออกโดยบริษัทผู้ออกบัตร (Company Card) หรือ (Charge Card) เป็นบัตรเครดิตซึ่งมีการพัฒนามาจากบัตรท่องเที่ยวและความบันเทิง (Travel and Entertainment Card) มีจุดมุ่งหมายสำหรับใช้ในการเดินทางท่องเที่ยวตามร้านอาหารและสถานเริงรมย์เป็นส่วนใหญ่ ต่อมามีการขยายตลาดไปในธุรกิจประเภทอื่นๆ ด้วย ผู้ออกบัตรประเภทนี้จะเป็นบริษัทที่มีตัวแทนทั่วโลก ซึ่งอาจเป็นธนาคารพาณิชย์ บริษัทเดินทางท่องเที่ยวหรือกิจการที่ตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินการด้านบัตรเครดิต โดยเฉพาะ ริเริ่มโดยกลุ่มบริษัท อันได้แก่ อเมริกันเอ็กซ์เพรส (American Express) ไดเนอร์ส คลับ (Diners' Club) บัตรเครดิตชนิดนี้บริษัทผู้ออกบัตรจะออกให้แก่บุคคลที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ด้วยโดยไม่มีการกำหนดวงเงินล่วงหน้า (Preset Credit Limit) บริษัทจะเรียกเก็บ ค่าใช้จ่ายการใช้บัตรโดยรวบรวมเก็บเดือนละครั้ง สมาชิกต้องชำระเงินตามใบเรียกเก็บจนครบตามจำนวนจะผ่อนชำระเป็นงวดไม่ได้ หากสมาชิกบัตรชำระเงินล่าช้ากว่ากำหนดต้องเสียค่าธรรมเนียมในการชำระล่าช้า (Delinquency Charge) ในรูปของเบี้ยปรับให้กับบริษัท สมาชิกบัตรสามารถชำระเงินได้โดยการหักบัญชีกับธนาคารหรือจ่ายด้วยเช็คขีดคร่อม

ส่งจ่ายในนามบริษัท หรือชำระด้วยเงินสดโดยมาชำระที่บริษัท สถาบันที่ออกบัตรที่ใช้เป็นสื่อกลาง แทนเงินสดหลักในประเทศไทยมีดังนี้

2.1) ธนาคารพาณิชย์ไทย ซึ่งได้แก่ ธนาคารกรุงไทย ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา ธนาคารเอเซีย ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารทหารไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารนครหลวงไทย และธนาคารไทยธนาคาร

2.2) ธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ ซึ่งได้แก่ ธนาคารซีทีแบงก์ ธนาคารดีบีเอส ไทยท努 ธนาคารยูโอบี รัตตินัน ธนาคารสแตนดาร์ดชาร์เตอร์ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ บริษัทจีอี แคปปิตอล (ประเทศไทย) บริษัทไคเนอรัลคลับ บริษัทอเมริกันเอ็กซ์เพรส (ไทย) บริษัทอออนธนสินทรัพย์ (ไทยแลนด์)

1.2.2 ประเภทของบัตรเครดิตแบ่งตามฝ่ายของกลุ่มสัญญา สามารถแยกได้เป็น 3 ชนิด ดังนี้

ก. บัตรเครดิตประเภทคู่สัญญา 2 ฝ่าย (Two-party Plan) ตามปกติทั่วไปที่ใช้ในห้างสรรพสินค้าหรือร้านค้า มีลูกค้าผู้สมัครเป็นสมาชิก บัตรเครดิตของห้าง (Cardholder) เป็นคู่สัญญาฝ่ายหนึ่ง และห้างสรรพสินค้าซึ่งจะเป็นทั้งผู้ออกบัตร (Issuer) และเจ้าหนี้ (Creditor) อีกฝ่ายหนึ่ง โดยลูกค้าของห้างสรรพสินค้าทำการสมัครเป็นสมาชิกโดยกรอกรายละเอียดต่างๆ และข้อมูลที่สนับสนุนฐานะทางการเงินลงในฟอร์มที่ห้างสรรพสินค้าจัดไว้ให้ ทางห้างสรรพสินค้า จะทำการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้สมัครจนเป็นที่พอใจ จึงจะออกบัตรเครดิตให้กับผู้สมัครนั้น โดยที่ผู้สมัครตกลงยินยอมตามเงื่อนไขการใช้บัตรที่กำหนดโดยห้างสรรพสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบัตรเครดิตที่ใช้ไว้เฉพาะที่ เช่น ห้างสรรพสินค้า หรือปั้มน้ำมัน เป็นต้น

ข. บัตรเครดิตประเภทคู่สัญญา 3 ฝ่าย (Three-party Plan) เป็นระบบบัตรเครดิตที่มีคู่สัญญาสามฝ่าย ได้แก่ ผู้ออกบัตร หมายถึง ธนาคารหรือบริษัทที่ดำเนินธุรกิจประเภทนี้ สมาชิกบัตร คือ ผู้ที่เป็นสมาชิกของธนาคารหรือ บริษัทดังกล่าว และร้านค้าหรือสถานบริการที่ตกลงรับบัตรกับผู้ออกบัตร (Sales Establishment) โดยร้านค้าหรือสถานบริการดังกล่าวจะต้องไม่ใช่บุคคลเดียวกับผู้ออกบัตร ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ บัตรที่ออกโดยธนาคารพาณิชย์ และบัตรเครดิตที่ออกโดยบริษัทผู้ออกบัตร

ค. บัตรเครดิตประเภทคู่สัญญา 4 ฝ่าย (Four-party Plan) บัตรเครดิตประเภทนี้นอกจากจะมีผู้ออกบัตร สมาชิกบัตรและร้านค้า ดังเช่น นอกจากคู่สัญญา 3 ฝ่ายแล้วยังประกอบด้วยบุคคลที่ 4 เข้ามาเป็นคู่สัญญาด้วย ซึ่งได้แก่ ธนาคารมีสัญญากับผู้ออกบัตรที่จะให้บริการในการชำระเงินแก่ร้านค้า รวมทั้งการเรียกเก็บเงินและการชำระเงินจากสมาชิกบัตรด้วย ดังนั้น บุคคลที่ 4 จึงมีหน้าที่เสมือนเป็นตัวแทนของผู้ออกบัตรกล่าวคือ เป็นสื่อกลางติดต่อระหว่าง

ร้านค้ากับผู้ออกบัตร เมื่อร้านค้าขายสินค้าได้จะทำหลักฐานการซื้อขายไปยังผู้ออกบัตรซึ่งเป็นศูนย์ปฏิบัติงานแทนนี้จะส่งหลักฐานการซื้อขายไปยังผู้ออกบัตร ซึ่งเป็นศูนย์ปฏิบัติงาน (Operations Center) ต่อไป รายได้ของตัวแทนเหล่านี้ คือ ค่าธรรมเนียม ซึ่งผู้ออกบัตรจ่ายให้ตามปริมาณหลักฐานการซื้อขายและจำนวนเงินส่วนนิติสัมพันธ์ระหว่างผู้ออกบัตร สมาชิกบัตร และร้านค้าจะเหมือนกับบัตรเครดิตที่มีคู่สัญญา 3 ฝ่ายทุกประการ โดยภายใต้ระบบคู่สัญญา 4 ฝ่ายนี้ หลักฐานการซื้อขายที่ผู้ถือบัตรลงลายมือชื่อไว้ จะถูกหักส่วนลดโดยบุคคลที่ 4 ภายใน 2-3 วัน หลังจากการซื้อขายและผู้ออกบัตรยอมรับที่จะชำระเงินตามหลักฐานการซื้อขายนั้น

1.2.3 ประเภทของบัตรเครดิตอาจแบ่งตามอาณาเขตการใช้บัตรได้แก่

ก. บัตรในประเทศ บัตรประเภทนี้จะใช้ได้เฉพาะในประเทศไทย ไม่สามารถนำไปใช้ในต่างประเทศได้ เพราะยังไม่มีข้อตกลงระหว่างธนาคารและร้านค้าในต่างประเทศ เช่น บัตรเครดิตธนาคารกรุงเทพ บัตรเครดิตธนาคารกสิกรไทย บัตรโทรศัพท์ขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย และบัตรโดยสารรถไฟ เป็นต้น

ข. บัตรเครดิตสากล หรือบัตรซึ่งสามารถใช้ได้ทั้งในประเทศไทยและประเทศต่างๆ ทั่วโลก ได้แก่ บัตรวีซ่า บัตรมาสเตอร์การ์ด บัตรอเมริกันเอ็กซ์เพรส บัตรไดเนอร์สคลับ และบัตรเดบิตวีซ่าอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

1.2.4 ประเภทของบัตรเครดิตแบ่งตามกลุ่มผู้ออกบัตร มีดังนี้คือ

ก. บัตรที่ออกโดยร้านค้า/ห้างสรรพสินค้าหรือบริษัทที่มีใช้สถานบันการเงินสามารถใช้ได้เฉพาะเพียงร้านค้าหรือห้างสรรพสินค้าของผู้ออกบัตรเท่านั้น โดยผู้ใช้บัตรจะใช้บัตรดังกล่าวในการชำระสินค้าและชำระคืนตามที่ผู้ออกบัตรกำหนดไว้

1) บัตรสำหรับใช้ในห้างสรรพสินค้า ได้แก่ บัตรเครดิตเซ็นทรัลการ์ด บัตรเครดิตจัสมินการ์ด ตั้งฮั่วเส็งเครดิตการ์ด และบัตรเทสโก้ โลตัส บัตรสินค้าแต่ละประเภทเช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น

2) บัตรสำหรับใช้เติมน้ำมัน บัตรเติมน้ำมัน บัตรเชลล์การ์ด สำหรับใช้เติมน้ำมันที่ปั๊มเชลล์

ข. บัตรที่ออกโดยบริษัทบัตรที่มาจากบริษัทในเครือหรือสาขาในประเทศไทย ได้แก่ บัตรอเมริกันเอ็กซ์เพรส บัตรไดเนอร์สคลับ และบัตรอออนธนสินทรัพย์ ซึ่งผู้ออกบัตรจะออกบัตรให้กับผู้ขอที่มีฐานการเงินซึ่งตรวจสอบแล้วว่า เชื่อถือได้และมีการชำระเงินคืน โดยวิธีการหักบัญชีเงินฝากตามแต่เจ้าของบัตรจะระบุให้แก่ผู้ออกบัตร

ค. บัตรที่ออกโดยธนาคารของไทย มีทั้งบัตรที่เป็นธนาคารไทย และบัตรที่เป็นของธนาคารหรือสถาบันในต่างประเทศ แต่ธนาคารไทยเป็นผู้ร่วมออกบัตรดังกล่าว

บัตรเครดิตกสิกรไทย บัตรเครดิตธนาคารกรุงเทพ บัตรปีเฟิสต์ซึ่งเป็นบัตรเดบิตของธนาคารกรุงเทพ เป็นต้น

1.2.5 ประเภทของบัตรเครดิตซึ่งออกตามลักษณะการชำระเงิน มีดังนี้คือ

ก. บัตรชำระเงินล่วงหน้า (Pre-paid Card) ได้แก่

1) บัตรที่ออกโดยธนาคารพาณิชย์ ได้แก่ บัตรของขัวญ อิเล็กทรอนิกส์ของธนาคารไทยพาณิชย์ หมายถึง บัตรที่นำมาใช้แทนเช็คของขัวญ ใช้เป็นบัตรสำหรับเบิกเงินสดล่วงหน้าจากเครื่องอัตโนมัติ (ATM) ธนาคารไทยพาณิชย์ทั่วประเทศและใช้ชำระค่าสินค้าและบริการได้ตามร้านค้าที่ตกลงไว้กับธนาคาร

2) บัตรที่ออกโดยห้างสรรพสินค้า ได้แก่ บัตรของห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัล ใช้ชำระค่าสินค้าที่ห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัล

ข. บัตรชำระทันที (Pay Now) ได้แก่

1) บัตรประจำตัวประชาชนและบัตรเอทีเอ็ม ได้แก่ บัตรของธนาคารไทยพาณิชย์และบัตรประชาชนเอทีเอ็มของธนาคารทหารไทย ซึ่งใช้เป็นบัตรเอทีเอ็มและบัตรประชาชนได้ในใบเดียวกัน

2) บัตรประจำตัวนักศึกษาและบัตรเอทีเอ็ม ได้แก่ บัตรเอทีเอ็มของธนาคารไทยพาณิชย์และธนาคารทหารไทย ใช้เป็นบัตรประจำตัวนักศึกษา บัตรยืมหนังสือห้องสมุดของสถาบันการศึกษา และใช้อิเล็กทรอนิกส์เพิร์ส (Electronic Purse) ที่บรรจุบันชีพ การ์ด (Chip Card) หน้าบัตรในการซื้อสินค้าและบริการได้ด้วย ได้แก่ บัตรนักศึกษามหาวิทยาลัยที่ออกร่วมกับธนาคารไทยพาณิชย์ และบัตรนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ออกร่วมกับธนาคารทหารไทย เป็นต้น

3) บัตรเครดิตวีซ่าอิเล็กทรอนิกส์ เช่น บัตรปีเฟิสต์ซึ่งเป็นบัตรเดบิตวีซ่าอิเล็กทรอนิกส์ที่ออกโดยธนาคารกรุงเทพ บัตรวีซ่าอิเล็กทรอนิกส์ธนาคารกรุงศรีอยุธยา และบัตรวีซ่าอิเล็กทรอนิกส์ธนาคารเอเชีย เป็นบัตรที่สามารถใช้ชำระค่าสินค้าและบริการได้ทันทีที่ร้านค้า

4) บัตรชำระภายหลัง (Pay Later) ได้แก่ บัตรเครดิตที่ออกโดยบริษัทบัตรและธนาคารพาณิชย์ต่างๆ เช่น บัตรเครดิตธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกสิกรไทย เป็นต้น

1.3 ผู้เกี่ยวข้องในแผนงานบัตรเครดิต

ผู้เกี่ยวข้องในแผนงานบัตรเครดิตอาจแยกพิจารณาผู้เกี่ยวข้องในแผนบัตรเครดิต 4 ฝ่าย ได้แก่

1.3.1 ผู้ออกบัตรเครดิต หมายความว่า ธนาคารพาณิชย์หรือสถานประกอบธุรกิจที่ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินกิจการบัตรเครดิต โดยเฉพาะซึ่งผู้ออกบัตรเครดิต มีข้อตกลงกับผู้ถือบัตรเครดิตว่า เมื่อผู้ถือบัตรเครดิตนำบัตรไปแสดงต่อร้านค้าและสถานบริการซึ่งได้มีข้อตกลงกับผู้ออกบัตร ผู้ถือบัตรดังกล่าวสามารถซื้อสินค้าหรือบริการจากร้านค้าและสถานบริการได้โดยที่ผู้ถือบัตรสามารถชำระด้วยบัตรเครดิตแทนเงินสด

สิทธิประโยชน์ที่ผู้ออกบัตรเครดิตได้รับคือ ค่าบริการและค่าสมาชิกที่ผู้ถือบัตรจะต้องชำระให้แก่ผู้ออกบัตร อีกทั้งส่วนลดที่ผู้ออกบัตรจะได้รับจากร้านค้าและสถานบริการที่ได้มีข้อตกลงกับผู้ถือบัตรตลอดจนประโยชน์ในรูปแบบของดอกเบี้ย ซึ่งเป็นค่าเสียหายของหนี้บัตรเครดิตจากการให้สินเชื่อบัตรเครดิตแก่ผู้ถือบัตรในกรณีที่ผู้ถือบัตรไม่สามารถชำระราคาสินค้าหรือบริการได้ภายในระยะเวลาที่ได้มีการตกลงกันไว้ในสัญญาสำเร็จรูปบัตรเครดิต

1.3.2 ผู้ถือบัตรเครดิต หมายถึง บุคคลซึ่งผู้ออกบัตรเครดิตได้พิจารณาอย่างรอบคอบแล้วว่าเป็นผู้ที่มีฐานะการเงินค่อนข้างดี ไม่มีปัญหาในการชำระเงินคืนให้แก่ผู้ออกบัตร สำหรับราคาสินค้าหรือบริการซึ่งผู้ออกบัตรได้ชำระแทนให้แก่ร้านค้าและสถานบริการไปก่อนตามข้อตกลงระหว่างผู้ออกบัตรกับผู้ถือบัตร หน้าที่ของผู้ถือบัตรเครดิต จะต้องชำระเงินค่าสินค้าหรือบริการให้แก่ผู้ออกบัตรตามจำนวนที่ได้รับแจ้งจากผู้ออกบัตร ซึ่งผู้ออกบัตรได้ชำระให้แก่ร้านค้าหรือสถานบริการไปก่อนหน้านั้นและจะต้องชำระภายในกำหนดเวลาตามข้อตกลง หากชำระล่าช้าผู้ถือบัตรจะต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราที่กำหนดไว้ในสัญญาบัตรเครดิตให้แก่ผู้ออกบัตร

สิทธิประโยชน์ที่ผู้ถือบัตรจะได้รับคือ ความสะดวกสบายในการซื้อสินค้าหรือบริการโดยใช้เครดิตแทนเงินสด และมีความปลอดภัยในการที่ไม่จำเป็นต้องพกเงินสดติดตัวเป็นจำนวนมาก ซึ่งถือเป็นการเสี่ยงภัยมากกว่า

1.3.3 ร้านค้าหรือสถานบริการ (Seller or Supplier) หมายความว่ารวมถึง บรรดาร้านค้า ห้างสรรพสินค้า ตลอดจนสถานประกอบกิจการประเภทที่ให้บริการซึ่งได้เข้าร่วมในแผนงานบัตรเครดิต โดยมีข้อตกลงกับผู้ออกบัตรว่าเมื่อผู้ถือบัตรซื้อสินค้าหรือบริการของตนแล้วร้านค้าหรือสถานบริการนั้น ยินยอมให้ผู้ถือบัตรชำระราคาสินค้าหรือบริการด้วยการแสดงบัตรเครดิต แทนการชำระด้วยเงินสด โดยร้านค้าหรือบริการจะเรียกเก็บเงินจากผู้ออกบัตรในภายหลังตามข้อตกลงระหว่างผู้ถือบัตรกับร้านค้าหรือสถานบริการ

สิทธิประโยชน์ที่ร้านค้าและสถานบริการจะได้รับคือ เป็นการเพิ่มยอดขายปริมาณการจำหน่ายสินค้าหรือการให้บริการให้มีมากขึ้น จากการมาซื้อสินค้าหรือมารับบริการของสมาชิกผู้ถือบัตร โดยร้านค้าและสถานบริการยอมเสียส่วนลดให้แก่ผู้ถือบัตรเพื่อเป็นค่าบริการในการ

เรียกเก็บเงินค่าบริการจากผู้ถือบัตรแทนตนเอง ซึ่งผู้ออกบัตรจะเป็นผู้รับความเสี่ยงทั้งหมดในกรณีที่ไม่สามารถเรียกเก็บเงินจากผู้ถือบัตรได้

1.3.4 ตัวแทนของผู้ออกบัตร ตัวแทนของผู้ออกบัตรนี้ จะเป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างร้านค้าและผู้ถือบัตร เพื่อดำเนินการชำระเงินค่าซื้อสินค้าหรือ บริการ ซึ่งทางผู้ถือบัตรได้ใช้จ่ายไปให้แก่อร้านค้าหรือบริการต่อไป เช่น ธนาคารกสิกรไทยเป็นตัวแทนของธนาคารอเมริกา (Bank of America) ในการออกบัตรวีซ่า เป็นต้น

สิทธิประโยชน์ที่ตัวแทนของผู้ออกบัตรจะได้รับคือ รายได้รูปแบบเป็นเปอร์เซ็นต์ซึ่งผู้ออกบัตรเป็นผู้จ่ายให้ตามปริมาณการขายสินค้าหรือบริการ

2. วิวัฒนาการของกฎหมายเกี่ยวกับการทำสัญญา ก่อนมาถึงยุคการคุ้มครองการทำสัญญา

สัญญาเป็นข้อตกลงของบุคคลที่มีจุดมุ่งหมายก่อให้เกิดหนี้ขึ้น เมื่อบุคคลตกลงทำสัญญากัน สัญญาที่เกิดขึ้นจะเป็นเสมือน “กฎหมาย” ที่ใช้บังคับระหว่างคู่สัญญาให้ปฏิบัติตาม เรามักจะอธิบายให้คำจำกัดความว่า สัญญา คือความตกลงที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายเป็นความตกลงที่เกิดขึ้นจากการแสดงเจตนาของบุคคลฝ่ายหนึ่งตกลงผูกพันตนเองกับบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งที่จะกระทำการหรือไม่กระทำการบางอย่างในอนาคตและบุคคลฝ่ายหลังมีสิทธิที่จะกระทำการหรือไม่กระทำการในอนาคต และบุคคลฝ่ายหลังมีสิทธิที่จะเรียกร้องให้มีการกระทำหรือไม่กระทำการตามสัญญาให้เสร็จลงได้ และในการศึกษาประวัติความเป็นมาของการเกิดขึ้นของสัญญาแต่เดิมในสมัยโรมัน สัญญาไม่ได้เกิดจากการตกลงของเจตนาของบุคคลดังที่เราเข้าใจในปัจจุบัน

ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษการทำสัญญาในสมัยโรมัน ไม่มีลักษณะของความผูกพันที่เกิดขึ้นจากความตกลงยินยอมของบุคคลที่อิสระ ยังอยู่ในลักษณะที่จำกัดทั้งรูปแบบและสถานะของบุคคลที่จะทำสัญญา กฎหมายโรมันให้สิทธิเฉพาะบุคคลเพียงบางคนเท่านั้นที่มีความสามารถในการทำสัญญาได้ เช่น ผู้นำครอบครัว (Pater Familias) เป็นบุคคลที่สามารถก่อสัญญาขึ้นได้ สัญญาในสมัยโรมันไม่มีหลักสัญญาทั่วไปบังคับแต่จะเป็นหลักสัญญาเฉพาะสัญญาเป็นเรื่องๆ (Specific Contracts) ต่อมาในราวศตวรรษที่ 6 กฎหมายโรมันได้รับรองความสัมพันธ์ในการทำสัญญาไว้ 3 ลักษณะได้แก่

2.1 สัญญาแบบพิธี (Formal Contracts)

การก่อให้เกิดสัญญาจะมีลักษณะเคร่งครัดที่ต้องทำให้ถูกต้องตามแบบคำพูดที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น เป็นสัญญาผูกพันโดยคำพูด (Verbis) กล่าวคือ มีข้อความของคำพูดที่เป็นคำถามและคำตอบที่กำหนดให้ผู้ทำสัญญาจะต้องกล่าวโต้ตอบกัน ลักษณะของคำถามคำตอบที่จะทำให้เกิดสัญญานี้เรียกว่า สัญญาตามแบบพิธี (Stipulation)

2.2 ทรัพย์สัญญา (Real contract)

เป็นสัญญาที่มีความผูกพันต่อทรัพย์ คู่สัญญาที่ได้รับการส่งมอบทรัพย์จะต้องทำการคืนทรัพย์นั้น ได้แก่ สัญญาอืมของไว้บริโกล (Mutuum) สัญญาอืมใช้คงรูป (Commodatum) สัญญาฝากของ (Depositum) และสัญญาประกันด้วยของ (Pignus) สัญญาเหล่านี้คู่สัญญามีความสัมพันธ์ต่อกันเพราะมีการส่งมอบทรัพย์

2.3 สัญญาที่เกิดจากการตกลงยินยอม (Consensual Contract)

เป็นสัญญาที่เกิดจากความตกลงยินยอมระหว่างคู่สัญญา เกิดขึ้นเนื่องจากการค้าระหว่างนครรัฐในอาณาจักรโรมัน ซึ่งพ่อค้าจะทำสัญญาโดยการตกลงยินยอมระหว่างกัน โดยพื้นฐานของความไว้วางใจกัน เช่น สัญญาซื้อขาย (Emptio-venditio) สัญญาเช่า (Locatio-conductio) สัญญาหุ้นส่วน (Societas) และสัญญาตัวแทน (Mandatum)

ต่อเนืองมาจากสัญญาตามแบบพิธี และทรัพย์สัญญาไม่เป็นประโยชน์ในทางการค้าพาณิชย์ เพราะแบบพิธีหรือการปฏิบัติคือการส่งมอบทรัพย์ที่เคร่งครัดเกินไปในสมัยจักรพรรดิจัสติเนียน (Justinian) ได้มีการผ่อนคลายเป็นให้นำเอาสัญญาตามแบบพิธี ซึ่งทำกันโดยวาจาหรือลายอักษรไปใช้กับข้อตกลงใดๆ ก็ได้ ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 10 สัญญาที่ทำในสมัยพิวคัล จะอยู่ในลักษณะที่เกิดจากความสมัครใจและมีพื้นฐานของความซื่อสัตย์ของบุคคลแต่ละคน ซึ่งในสมัยนี้มีชนชั้น 2 ชั้นที่สำคัญ คือ ชนชั้นขุนนางและพ่อค้า ที่มีความมุ่งหมายในการทำสัญญาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ สัญญาที่พ่อค้าตกลงกันจะเน้นถึงการต่อรองและผลประโยชน์เงินทองที่จะได้รับ การตกลงทำสัญญาเป็นชีวิตประจำวันของพ่อค้า ส่วนสัญญาที่มีชนชั้นขุนนางเข้ามาเป็นคู่สัญญาซึ่งเป็นสัญญาที่เกิดบนพื้นฐานของการรักษาความศรัทธาที่มีต่อกัน การรักษาคำมั่นสัญญา ความซื่อสัตย์เป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างคู่สัญญา

ในสมัยกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) อิทธิพลของคำสอนของคริสต์ศาสนาได้เข้ามามีบทบาทในการทำสัญญา คำมั่นสัญญา คำสาบานเป็นการยืนยันตามแบบพิธีต่อหน้าพยานที่จะต้องปฏิบัติตามสัญญาถือเป็นส่วนหนึ่งของสัญญา หลักคำสอนของศาสนาคริสต์ได้ให้

ความสำคัญต่อการปฏิบัติตามสัญญาที่ถูกต้องตามศีลธรรมและความสงบเรียบร้อยของสังคมด้วย ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ความคิดในเรื่องสัญญาได้เน้นถึงเรื่องเสรีภาพในการตัดสินใจของบุคคลมากขึ้น สัญญาไม่ถูกจำกัดทั้งรูปแบบและสถานะของบุคคลเหมือนเช่นเมื่อก่อน การพิจารณาสัญญาอยู่ที่ตัวสัญญาเอง บุคคลทุกคนทำสัญญาผูกพันกันเอง โดยเน้นถึงความเป็นปัจเจกชนเมื่อประเทศต่างๆ ในภาคพื้นยุโรปได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นประชาธิปไตยได้มีการนำเสนอหลักการสำคัญของประชาธิปไตยเรื่องสิทธิเสรีภาพ หรือหลักกฎหมายธรรมชาติไปใช้ในการร่างกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของตน การทำสัญญานับตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา จึงเกิดจากเสรีภาพในการแสดงเจตนาของบุคคลเหล่านี้สำคัญ เจตนาที่บุคคลแสดงออกในการทำสัญญามีความศักดิ์สิทธิ์ จะต้องได้รับการรับรองและคุ้มครองโดยกฎหมายและปราศจากการแทรกแซงจากรัฐ จากการที่สัญญามีผลบังคับใช้ระหว่างคู่สัญญาเพราะเป็นเรื่องเจตนาตรงกัน ตกลงยินยอมโดยสมัครใจอันเนื่องจากบุคคลมีเสรีภาพในการทำสัญญา คำอธิบายนี้ไม่อาจปรับใช้ได้กับสถานการณ์ในปัจจุบันได้ทุกกรณีแล้ว เพราะนับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมาได้มีวิกฤตการณ์ที่เกิดกับสัญญา เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากต่อรูปแบบของการทำสัญญาและสภาพของคู่สัญญา

สัญญาในปัจจุบันไม่ได้เป็นภาพสะท้อนของเจตนาที่อิสระเสรีของบุคคลสัญญาในปัจจุบันถูกพัฒนาแตกต่างไปจากเดิมมาก ทั้งรูปแบบของสัญญา ทั้งเนื้อหาที่กำหนดในสัญญา กล่าวคือสัญญาในปัจจุบันอยู่ในรูปแบบของสัญญา (Adhesion Contract) หรือสัญญามาตรฐาน (Standard Form Contract) ที่มีการกำหนดเนื้อหาของสัญญาไว้ล่วงหน้าโดยคู่สัญญาฝ่ายจัดทำขึ้นได้รับประโยชน์มากกว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจต่อรองน้อยกว่าในทางสังคม เศรษฐกิจและการศึกษาถูกเอารัดเอาเปรียบก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม หลักเสรีภาพในการทำสัญญาถูกจำกัดลงโดยความจำเป็นของสังคม (Social Necessity) ความเสมอภาคระหว่างคู่สัญญาได้สูญหายไป และปัจจุบันในบางกรณีรัฐใช้มาตรการทางกฎหมายเข้าแทรกแซงเพื่อให้ความคุ้มครองคู่สัญญาฝ่ายที่เสียเปรียบกว่า โดยคงไว้ซึ่งหลักความเสมอภาคและยุติธรรมในการทำสัญญา โดยแท้จริง (คาราพร ธีระวัฒน์, 2542, หน้า 6-8)

3. ที่มาแนวคิดและการก่อตัวทฤษฎีทางกฎหมาย

สถานะของสัญญาในอดีตเป็นการศึกษาถึงประวัติศาสตร์ของสัญญาในเรื่องอำนาจบังคับของสัญญา หรือที่ว่าสัญญามีผลบังคับก่อให้เกิดหนี้แก่คู่สัญญาได้เพราะเหตุผลอะไร ข้อความคิดที่ว่าอำนาจบังคับทั้งหมดของสัญญาอยู่ที่เจตนาของคู่สัญญาอำนาจบังคับที่ผูกพันคู่สัญญานี้เปรียบเสมือน “กฎหมาย” ที่คู่สัญญาต้องปฏิบัติตามเป็นข้อความคิดจากหลักปรัชญากฎหมายเรื่องปัจเจกชนนิยม และหลักเศรษฐศาสตร์เสรีนิยมเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญา

3.1 หลักปัจเจกนิยม (Individualism)

เจตนาที่มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นหลักพื้นฐานของเสรีภาพตามธรรมชาติของมนุษย์หลักนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับปรัชญาในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นผลจากความคิดทางการเมืองที่ต้องการยืนยันหลักปัจเจกชนนิยมต่อผู้กับรัฐ โดยยืนยันหลักที่ว่ารัฐจะต้องรับรู้สิทธิส่วนบุคคลให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ รัฐจะต้องรับรองเสรีภาพส่วนบุคคลซึ่งมนุษย์ทุกคนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ รัฐจะต้องไม่ทำลายสิทธิพื้นฐานของบุคคล บุคคลทุกคนมีเสรีภาพ เว้นแต่ในบางเรื่องที่เป็นกรณีอันสมควร จึงจะมีข้อจำกัดเสรีภาพได้ นอกจากนั้นแล้วเสรีภาพของบุคคลจะถูกจำกัดลงได้ก็ด้วยความสมัครใจของบุคคลเองเท่านั้น ดังนั้นเจตนาของบุคคลจึงมีความศักดิ์สิทธิ์และอิสระ บุคคลจะไม่ผูกพันในหนี้ใดที่เขาไม่ได้ตกลงยินยอมด้วยและในทางกลับกันหนี้ที่เกิดขึ้นจากเจตนาของบุคคลนี้จะผูกมัดบังคับแก่ผู้ที่ตกลงนั้น การมีเสรีภาพคือการที่บุคคลสามารถที่จะถูกบังคับด้วยตัวของตัวเอง โดยเฉพาะการผูกมัดตัวเองด้วยสัญญาที่สร้างขึ้น เสรีภาพจะไม่มีอยู่ ถ้าบุคคลไม่มีอำนาจเหนือตัวเองที่จะจำกัดตัวเองได้ เจตนาของบุคคลมีอำนาจที่จะก่อให้เกิดความผูกพันทางหนี้ โดยเฉพาะเจาะจงในการเป็นลูกหนี้ เจ้าหนี้ขึ้นมาได้ การอธิบายเหตุผลของการยอมรับหลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนาด้วยหลักปัจเจกชนนิยมนี้เป็นเหตุผลของหลักที่เป็น คือเป็นหลักเกณฑ์ในตัวของมันเองนี้จะต้องประกอบด้วยเหตุผลในทางหลักปฏิบัติด้วย จึงจะทำให้หลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนาได้รับการยอมรับจากนักกฎหมายที่จะบัญญัติหลักกฎหมายลายลักษณ์อักษรขึ้นรองรับเหตุผลในทางหลักปฏิบัติที่นักกฎหมายอธิบายประกอบกับหลักปรัชญาคือหลักเศรษฐศาสตร์เสรีนิยม (Economic Liberalism) ในเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญา

3.2 หลักเสรีนิยม (Liberalism)

หลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนาถูกยอมรับด้วยเหตุผลอีกประการหนึ่ง ที่สนับสนุนหลักนี้คือ หลักเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีระบบเศรษฐกิจแบบการค้าเสรี กล่าวคือหลักที่ว่าบุคคลทุกคนจะต้องมีเสรีภาพ เว้นแต่ในบางกรณีที่เป็นการสมควรที่จะวางข้อจำกัดเสรีภาพลง กฎเกณฑ์ที่ดีที่สุดที่สังคมควรจะมีนั้นคือกฎเกณฑ์ที่คู่สัญญามีความเท่าเทียมกันเป็นผู้ตกลงกันเอง โดยถือว่ากฎเกณฑ์ที่ตกลงกันได้นั้นเป็นกฎเกณฑ์อันหนึ่งที่เกิดจากเจตนาที่ใช้บังคับแก่กรณีของตน โดยเฉพาะซึ่งจะเป็นกฎเกณฑ์ที่จะก่อให้เกิดความยุติธรรมแก่เอกชนด้วยตนเอง ข้อความคิดนี้นำไปสู่หลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนาที่ให้คู่กรณีมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ให้การทำสัญญา รัฐจะไม่บัญญัติกฎหมายไปบีบบังคับการทำสัญญาของเอกชน ปล่อยให้เอกชนสามารถวางกฎเกณฑ์ที่จะใช้บังคับแก่สัญญาของตนได้ตามลำพัง กฎหมายจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับกรณีเฉพาะในกรณีที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับประโยชน์ของส่วนรวมเท่านั้น

คำอธิบายตามหลักเสรีภาพในการทำสัญญาว่า ตัวที่ก่อให้เกิดหนี้ในสัญญาคือความสมัครใจหรือเจตนา มีนักกฎหมายคัดค้านคำอธิบายนี้ว่า เมื่อบุคคลใดทำสัญญาขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดหนี้ผูกพันตนเป็นการจำกัดเสรีภาพของตนลงนั้น หนี้ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นด้วยอำนาจของกฎหมายที่รองรับและยอมรับบังคับการให้ มิได้เกิดจากความสมัครใจหรือเจตนา แต่นักกฎหมายที่สนับสนุนหลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนาอธิบายโต้แย้งว่าเมื่อพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นว่า บุคคลทุกคนมีเสรีภาพที่จะทำสัญญาผูกพันตนหรือไม่ก็ได้ จะก่อนหรือไม่ว่าแต่ความสมัครใจของบุคคลนั้น ดังนั้น หนี้จึงใจเกิดขึ้นโดยอำนาจของการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลนั้นมิใช่เกิดโดยอำนาจภายนอกอื่นใด สัญญามิได้มีสภาพบังคับโดยอำนาจของกฎหมาย แต่โดยอำนาจของความสมัครใจที่คู่สัญญายินยอมผูกพันกัน กฎหมายต้องยอมรับผลผูกพันนั้นและบังคับการให้ กฎหมายเป็นผู้กำหนดบทลงโทษคือความรับผิดชอบเมื่อไม่มีการปฏิบัติตามหนี้เท่านั้น

หลักเสรีภาพในการทำสัญญานี้เป็นหลักอธิบายว่า “หนี้ที่เกิดจากสัญญาจะเป็นหนี้ที่ยุติธรรมสำหรับคู่สัญญา” เพราะคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายมีเสรีภาพและอิสระที่จะตกลงทำสัญญาหรือไม่ก็ได้ ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่ามีการเอาเปรียบเกินไป หรือหนี้ที่ตนรับภาระไว้มีมากกว่าหนี้ที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องปฏิบัติตอบแทนจนไม่เป็นธรรมแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องให้ยอมรับตกลงก่อให้เกิดหนี้นั้น โดยการไม่ตกลงทำสัญญาด้วย เมื่อใดที่คู่สัญญาตกลงทำสัญญาก็ต้องถือเท่ากับว่าคู่สัญญาเห็นว่าหนี้นั้นยุติธรรมแล้ว และหลังจากที่สัญญาเกิดขึ้นแล้ว ลูกหนี้จะอ้างในภายหลังว่าตนไม่ได้รับความยุติธรรมไม่ได้ เพราะในขณะที่ทำสัญญาไม่มีใครบังคับ เมื่อคู่สัญญาเห็นว่าไม่ยุติธรรมก็ไม่จำเป็นต้องตกลงทำสัญญาด้วย เมื่อตกลงทำสัญญาแล้วสัญญายุติธรรมสำหรับคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะอ้างว่าอีกฝ่ายเอาเปรียบจากข้อสัญญาที่ตกลงกันแล้วไม่ได้

3.3 หลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนาและเสรีภาพในการทำสัญญา

ทฤษฎีว่าด้วยเสรีภาพในการทำสัญญาและหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนา (The Doctrine of Freedom of Contract and Autonomy of Will) เป็นทฤษฎีและหลักเกณฑ์ที่ยอมรับนับถือกันมากของนักปรัชญาในสมัยศตวรรษที่ 18 อาดัม สมิท (Adam Smith) ซึ่งเป็นนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงของโลกได้กล่าวเอาไว้ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการทำสัญญาอย่างไรก็ได้ ซึ่งตนเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ตนมากที่สุด” จากแนวความคิดนี้ยอมรับว่าบุคคลมีเสรีภาพในการแสดงเจตนา รัฐจะเข้าไปแทรกแซงการแสดงเจตนาของบุคคลไม่ได้ รัฐต้องออกกฎหมายยอมรับบังคับให้ตามเจตนา นั้น นักปรัชญากฎหมายในสมัยที่ศตวรรษที่ 18 นี้มีความประสงค์จะให้เสรีภาพในการแสดงเจตนาของบุคคลถูกจำกัดลงน้อยที่สุด โดยเห็นว่าเสรีภาพในการแสดงเจตนาของบุคคลนี้ควรจะถูกจำกัดโดยความสมัครใจของบุคคลเท่านั้น

จากแนวความคิดดังกล่าวจึงนำไปสู่หลักเกณฑ์ในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนา กล่าวคือคู่กรณีมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการทำสัญญา รัฐจะไม่บัญญัติกฎหมายไปบีบบังคับหรือเปลี่ยนแปลงยกเลิกการทำสัญญาของเอกชน โดยปล่อยให้เอกชนสามารถวางกฎเกณฑ์ใช้บังคับแก่สัญญาของตนได้โดยลำพัง กฎหมายจะยื่นมือเข้าไปเกี่ยวข้องกันแต่เฉพาะในกรณีให้เห็นสมควรหรือจำเป็นเท่านั้น หลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนาเป็นหลักที่อาศัยความเป็นเหตุเป็นผลทางนิติปรัชญาว่าด้วยนิติสัมพันธ์ทางหนี้ว่าอยู่บนรากฐานของเจตนาของบุคคล เจตนาเป็นแหล่งกำเนิดและเป็นมาตรการของสิทธิการที่กล่าวว่าเจตนามีความศักดิ์สิทธิ์นี้ไม่ได้หมายความว่า เจตนามีความเป็นอิสระที่จะก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ตามที่เจตนาต้องการเท่านั้นแต่เป็นหลักที่ให้ความสำคัญแก่เจตนาถึงขนาดกล่าวได้ว่าที่ไหนไม่มีเจตนาที่นั่น ไม่มีสิทธิด้วย บุคคลทุกคนมีอิสระที่จะผูกมัดตนเองต่อผู้อื่นตามที่ตนต้องการ เจตนาเป็นตัวก่อให้เกิดสัญญาเป็นตัวกำหนดเนื้อหาของข้อสัญญา และเป็นตัวกฎเกณฑ์ที่จะให้สัญญามีผลบังคับแก่คู่สัญญาตลอดจนปัญหาการตีความสัญญา เจตนาเป็นกลไกสำคัญในขั้นตอนของการเจรจาตกลงทำสัญญา ตลอดจนการกำหนดเนื้อหาของข้อตกลงสัญญาเกิดขึ้นตามหลักของคำเสนอคำสนองถูกต้องตรงกัน การตกลงสมัครใจยินยอมร่วมกันที่จะผูกพันกันตามสัญญาเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อที่จะให้สัญญาเกิดขึ้น ซึ่งจะต้องมีการแสดงเจตนาออกมาให้ปรากฏภาพนอกว่ามีความต้องการเช่นไร เสรีภาพของคู่สัญญาที่จะตกลงทำสัญญาที่ตนสมัครใจเข้าผูกมัดตนโดยสามารถกำหนดเนื้อหาของข้อตกลงต่างๆ ไว้ในสัญญาที่เห็นว่าเหมาะสมแม้ว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะกำหนดหลักเกณฑ์พื้นฐานในการทำสัญญาไว้บ้าง เช่น แบบของสัญญาบางประเภทข้อกำหนดของสิทธิและหน้าที่ตามที่ประเภทของสัญญาต่างๆ แต่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดเพียงหลักพื้นฐานไว้เท่านั้น คู่สัญญาอาจจะกำหนดรายละเอียดอื่นๆ เพื่อผูกพันระหว่างกันเพิ่มขึ้นหรือให้แตกต่างไปจากที่ประมวลกฎหมาย

แพ่งและพาณิชย์กำหนดไว้ก็ได้ ถ้าข้อตกลงนั้น ไม่ขัดต่อหลักความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

เมื่อสัญญาเกิดขึ้นแล้วสัญญามีผลผูกพันตามที่ตกลงกัน คู่สัญญาจะต้องปฏิบัติตามชำระหนี้ตามข้อผูกพันดังกล่าว เมื่อมีกรณีเป็นที่สงสัยว่าสัญญามีผลผูกพันอย่างไร การตีความสัญญาตามหลักมาตรา 171 และมาตรา 368 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้ตีความไปตามเจตนาที่แท้จริงของคู่สัญญา กล่าวคือให้สัญญาถูกบังคับไปตามเจตนาของคู่สัญญาที่ตกลงไว้โดยถือว่าเจตนาเป็นกฎเกณฑ์ที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขไม่ได้ ถ้าคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่ตกลงยินยอมด้วย ความผูกพันตามสัญญาที่ได้ตกลงนี้จะไม่ถูกระงับด้วยการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายใหม่ แม้จะมีการบัญญัติกฎหมายใหม่ออกใช้บังคับ ซึ่งอาจมีหลักเกณฑ์จำกัดหรือขัดกับสัญญาที่เกิดขึ้นก่อนก็ตาม สัญญานั้นยังมีผลผูกพันตามเจตนาของคู่สัญญาที่ก่อให้เกิดขึ้น โดยอาศัยหลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนา เพราะถ้ายอมให้สัญญาต้องถูกบังคับไปตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายใหม่แล้ว เท่ากับในกรณีเช่นนี้มีการแก้ไขปรับปรุงข้อสัญญาโดยทางอ้อมที่ไม่ได้เกิดจากเจตนาของคู่สัญญา แต่อย่างไรก็ตามมีกรณีข้อยกเว้น ถ้ากฎหมายใหม่นั้นเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนสัญญานั้นจะต้องถูกบังคับตามกฎหมายใหม่ที่ออกมาภายหลังที่สัญญาได้เกิดขึ้นแล้วด้วย ข้อยกเว้นจะมีบทบัญญัติข้อยกเว้นไว้เป็นพิเศษว่าไม่ให้มีผลย้อนหลังบังคับแก่สัญญาที่เกิดขึ้นก่อนจะมีกฎหมายนั้นๆ

แต่อย่างไรก็ตามขอบเขตของเสรีภาพในการแสดงเจตนาเกี่ยวกับการทำสัญญาในปัจจุบัน ได้มีข้อโต้แย้งหลายประการเกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยเสรีภาพในการแสดงเจตนา โดยมิ้นท์ปรัชญาบางคนเชื่อว่าสัญญานี้จะเกิดขึ้นอย่างยุติธรรมก็ต่อเมื่อบุคคลที่เป็นคู่สัญญามีความทัดเทียมกันของอำนาจต่อรอง (Equality of Bargaining Power) เท่านั้น ทั้งในด้านสถานะทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ตลอดถึงความรู้ความสามารถด้านเทคโนโลยี ซึ่งสภาพความเป็นจริงในสังคมปัจจุบันนี้ คู่สัญญามีได้มีความเท่าเทียมกันเช่นนั้นเลย ดังนั้นผู้ที่เข้มแข็งกว่าเช่นผู้ประกอบการวิชาชีพในธุรกิจย่อมมีอำนาจเจรจาต่อรองเหนือกว่าผู้บริโภคซึ่งจึงมักจะถูกเอารัดเอาเปรียบจากการทำสัญญาให้เห็นอยู่เสมอ ดังนั้นในปัจจุบันกฎหมายจึงเข้ามามีบทบาทในการจำกัดเสรีภาพในการแสดงเจตนามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัญญาเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน จึงเป็นมาตรการทางกฎหมายอย่างหนึ่งในการเข้าช่วยเหลือคุ้มครองผู้บริโภคผู้ที่อ่อนแอกว่า

3.4 หลักความเสมอภาคและความยุติธรรมในการทำสัญญา

เมื่อประมาณต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จะพบว่าบทบาทเจตนาของบุคคลในการเข้าทำสัญญาได้ลดความสำคัญลง รูปแบบในการทำสัญญาเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเฉพาะภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สภาพของสัญญา มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทั้งวิธีการทำสัญญาและเนื้อหาที่ถูกกำหนดไว้ในสัญญา กฎหมายสัญญาที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมาย ซึ่งมีลักษณะของปัจเจกชนนิยมที่มีอิสระมีเสรีภาพในการทำสัญญา และตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนาจึงถูกระทบจากวิกฤตการณ์ของการขยายเติบโตของสัญญาสมัยใหม่ ดังนั้น สภาพเช่นนี้ก็จะมีความเสื่อมถอยของหลักสัมพันธภาพของสัญญาที่ไม่มีความเป็นอิสระ เจตนาของคู่สัญญาไม่มีความสำคัญ เพราะเป็นสัญญาที่เกิดจากข้อตกลงในรูปแบบของสัญญามาตรฐานหรือสัญญาสำเร็จรูปมีขึ้น เพื่อจุดมุ่งหมายโดยตรงต่อผลบังคับตามเนื้อหาของสัญญาที่เกิดขึ้นจากการมีโอกาสได้กำหนดข้อสัญญาที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ทำสัญญาไว้ล่วงหน้าก่อน เพื่อเป็นการบังคับแก่บุคคลที่เข้ามาเป็นคู่สัญญาในภายหลัง เป็นสัญญาที่ขาดการเจรจาต่อรองกันได้ได้อย่างแท้จริงในการทำสัญญาจนมีคำกล่าวว่า “สภาพของสัญญาในปัจจุบันไม่ได้มีจุดเริ่มต้นจากความอิสระเช่นแต่ก่อน เสรีภาพในการทำสัญญาหายไป” ดังนั้นจึงเป็นการสั่นคลอนต่อหลักความเสมอภาคและความยุติธรรมในการทำสัญญา ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน จนเป็นเหตุให้ขาดความสมดุลในการปฏิบัติการชำระหนี้ตามสัญญาอย่างเป็นธรรม

การมีเสรีภาพในการทำสัญญาถือเป็นหลักการที่ก่อให้เกิดความยุติธรรม เป็นหลักที่ยืนยันว่าการปฏิบัติการชำระหนี้จะต้องมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเสมอภาคและชอบด้วยกฎหมาย เมื่อคู่สัญญาตกลงยินยอมสมัครใจเข้าทำการผูกพันกัน ซึ่งหมายความว่า การมีความเสมอภาคคือการยอมให้มีการต่อรองกันได้ภายใต้เงื่อนไขนี้จะทำให้ฝ่ายที่เห็นว่าเขาจะไม่ได้ได้รับความเท่าเทียมกันสามารถที่จะไม่ตกลงเข้าทำสัญญาด้วยและหาทางอื่นที่ดีกว่าได้ จุดนี้เองเป็นความเชื่อถึงหลักความเสมอภาคโดยธรรมชาติระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นความคิดในสมัยดั้งเดิม (Classic) ด้วยเหตุของความคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน มนุษย์ทุกคนมีความอิสระในตัวเอง ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นคู่สัญญาหรือในกรณีอื่นๆ ดังที่นักกฎหมายยอมรับหลักการมีบุคคลที่มีความเท่าเทียมกันในทางกฎหมาย (Homo Juridicus) เช่นเดียวกับนักเศรษฐศาสตร์ยอมรับหลักการมีบุคคลที่มีความเท่าเทียมกันในทางเศรษฐกิจ (Homo Oeconomicus) ความเท่าเทียมกันทั้งทางกฎหมายและทางเศรษฐกิจนี้ต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดดังเช่นพี่น้อง คำอธิบายข้างต้นนี้เป็นเพียงคำอธิบายในทางทฤษฎีทางความคิด ในความเป็นจริงนั้นมนุษย์ไม่ได้มีความเท่าเทียมกันดังเช่นทฤษฎี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำสัญญา กรณีเช่น คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเข้าทำสัญญาเพราะเขา

อยู่ในสภาพบังคับให้ตกลงด้วยความจำเป็นทางด้านวัตถุที่เขาต้องการ ซึ่งทำให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง อยู่ในสภาพได้เปรียบที่สามารถที่จะรอการตัดสินใจของฝ่ายแรกที่จะต้องยอมรับเงื่อนไขของ ฝ่ายหลัง ความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นในสภาพการณ์เช่นนี้ เป็นธรรมชาติของการทำสัญญา ที่เกิดขึ้น โดยทั่วไป

ในขณะที่มีการร่างประมวลกฎหมายแพ่งที่มีการยอมรับหลักเจตนาที่มีความศักดิ์สิทธิ์และ หลักเสรีภาพในการทำสัญญา ลักษณะความไม่เท่าเทียมนี้ไม่กระทบความคิดของผู้ร่างกฎหมายและ นักเศรษฐศาสตร์เท่าใดนัก เพราะเป็นสภาพที่ไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลเท่านั้น แต่ในตอน ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยุโรปเป็นระยะเวลาที่มีการรวมตัวกันทั้งทางอุตสาหกรรมและทางการค้า เกิดขึ้นอย่างมากมาย จึงทำให้เกิดสภาพความไม่เท่าเทียมกันลักษณะใหม่ที่กว้างขึ้นของฝ่ายที่มี อำนาจทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่าในระหว่างกลุ่มสังคม ในระหว่างการทำสัญญาประเภทต่างๆ ทำให้ เกิดความเป็นไปไม่ได้ที่จะทำการตกลงด้วยวาจาต่อรองกันจริงจึงมากขึ้น สัญญาจึงเกิดจากการที่ คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งกำหนดข้อสัญญาไว้ก่อน โดยคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งที่จะเข้าร่วมทำสัญญา ในสภาพ ข้อเท็จจริงเช่นนี้ เสรีภาพในการทำสัญญาจะมีอยู่ได้อย่างไร การกล่าวว่าการทำสัญญาอยู่บน รากฐานของความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างคู่สัญญาจึงเป็นการอำพรางความไม่เท่ากันในความ เป็นจริง เสรีภาพในการทำสัญญาจึงเป็นเพียงอุดมคติที่นักกฎหมายและนักเศรษฐศาสตร์ยึดถือและ ใฝ่ฝันเป็นหลักการที่ดีเท่านั้น

3.4.1 ลักษณะความไม่เสมอภาคของคู่สัญญาในปัจจุบัน ก่อนปลายคริสต์ศตวรรษ ที่ 19 ความไม่เสมอภาคของคู่สัญญาปรากฏอยู่ในการทำสัญญาเสมอ แต่ความไม่เสมอภาคนี้ไม่มี ลักษณะที่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือการได้เปรียบเสียเปรียบอย่างชัดเจนหรือมีสภาพการต่อรอง หรือการกำหนดราคาโดยไม่เป็นธรรมเช่นในปัจจุบัน โดยปกติการตกลงก่อให้เกิดสัญญาขึ้นนั้น คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งจะรู้ถึงสภาพของวัตถุแห่งหนึ่งดีกว่าซึ่ง ไม่มีลักษณะที่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือ การได้เปรียบเสียเปรียบอย่างชัดเจน เช่น ในสัญญาซื้อขาย แม้ผลที่ได้จากสัญญาคู่สัญญาแต่ละฝ่าย จะได้รับประโยชน์ที่ไม่ถึงกับเท่ากันทีเดียว แต่เป็นที่ตกลงยอมรับกันได้ ความไม่เสมอภาค การได้เปรียบเสียเปรียบนั้นแม้จะมีอยู่ก็เป็นเพียงความไม่เสมอภาคตามธรรมชาติของสัญญาทั่วไป ซึ่งมีอยู่ในลักษณะปกติธรรมดา แต่ความไม่เสมอภาคในการทำสัญญาปัจจุบันมีลักษณะเป็นความ ไม่เสมอภาคในลักษณะระหว่างคู่สัญญาที่จะประกอบอาชีพด้วยตนเองประการหนึ่ง หรือความ ไม่เสมอภาคระหว่างคู่สัญญาที่ผู้บริโภครู้จักอยู่ในฐานะเสียเปรียบต่อผู้ประกอบการวิชาชีพอีกประการหนึ่ง ซึ่งเป็นความไม่เสมอภาคทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่ปรากฏในปัจจุบัน

3.4.2 ความไม่เสมอภาคระหว่างผู้ประกอบการด้วยตนเอง ความไม่เสมอภาค ระหว่างผู้ประกอบการด้วยตนเองมีขึ้นในระหว่างนายจ้าง ลูกจ้างก็ดี ระหว่างผู้ผลิตกับผู้จำหน่าย

สินค้าหรือผู้ให้บริการที่ดี เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในยุโรปที่มีการพัฒนาระบบอุตสาหกรรมที่ใหญ่ขึ้นระบบนายทุนและ ระบบการใช้เครื่องจักรเกิดขึ้น และขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้อำนาจการต่อรองรวมอยู่ที่เจ้าของหรือนายทุน ลูกจ้างอยู่ในสภาพโคດเคี้ยวจากกลุ่มนายจ้างซึ่งมีการรวมตัวจัดตั้ง เป็นองค์กรอาชีพของนายจ้างเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขต่างๆ ในสัญญาจ้างแรงงานเพื่อคุ้มครองลูกจ้างมากขึ้นตามลำดับ จนในที่สุดฝ่ายลูกจ้างจำต้องรวมตัวเพื่อต่อต้านเรียกร้องสิทธิของนายจ้าง ประกอบกับรัฐได้เข้ามามีบทบาทช่วยไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต่างๆ มีการออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองลูกจ้างกำหนดสวัสดิการสำหรับลูกจ้างขึ้น นอกจากนี้ลูกจ้างได้รวมตัวจัดตั้งสหพันธ์หรือองค์กรลูกจ้าง เพื่อต่อรองกับนายจ้างในการกำหนดเงื่อนไขในสัญญาจ้างแรงงานสภาพดังกล่าว เกิดขึ้นเช่นเดียวกันกับ ผู้ประกอบอาชีพในด้านผู้ผลิตกับผู้จัดจำหน่ายสินค้าพืชผลการเกษตรสัญญาที่เกิดขึ้น ระหว่างชาวไร่ชาวนาที่ทำกับนายทุนผู้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดจำหน่ายพืชผลผลิตผู้จัดจำหน่ายซึ่งเป็นเจ้าของทุนจะเป็นผู้ออกทุน ทั้งด้านเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร เมล็ดพันธุ์ สัตว์เลี้ยง ให้ชาวไร่ชาวนาซึ่งเป็นผู้ผลิตพืชผลออกมาเพื่อส่งให้ผู้จัดจำหน่ายนำออกสู่ตลาดหรือป้อนโรงงานอุตสาหกรรมต่อไป สัญญาประเภทนี้ชาวไร่ชาวนาอยู่ในสภาพเสียเปรียบนายทุน ผู้จัดจำหน่าย ซึ่งเป็นกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรม หรือกลุ่มพ่อค้าที่สามารถกำหนดเงื่อนไขของสัญญาในสภาพที่เขาได้เปรียบ ซึ่งในที่สุดรัฐจะต้องเข้ามามีบทบาทเข้ามาควบคุมเพื่อกำหนดมาตรการที่เป็นธรรมคุ้มครองชาวไร่ชาวนาผู้ผลิตที่อยู่ในฐานะเสียเปรียบ

3.4.3 ความไม่เสมอภาคที่ผู้บริโภคอยู่ในฐานะเสียเปรียบต่อผู้ประกอบอาชีพ

ในปัจจุบันผลผลิตและการให้บริการมีหลายชนิดหลายประเภทอันเป็นผลของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่สลับซับซ้อนขึ้น จึงทำให้ผู้ผลิตหรือผู้ประกอบอาชีพเพื่อธุรกิจการค้าอยู่ในฐานะได้เปรียบในการกำหนดนิติสัมพันธ์ทางสัญญาทั้งด้านราคาและคุณภาพของสินค้าหรือบริการ ผู้บริโภคในที่นี้ได้แก่ บุคคลผู้เข้ามาเป็นคู่สัญญาในการรับบริการ หรือซื้อสินค้าโดยมิใช่เพื่อการค้าสินค้าหรือบริการนั้น ดังนี้ ผู้บริโภคอาจเป็นบุคคลธรรมดาทั่วไปหรืออาจเป็นผู้ประกอบอาชีพ แต่ไม่ได้ทำสัญญาเพื่อการค้าสินค้าหรือบริการที่ได้รับ เช่น โรงงานอุตสาหกรรมทอผ้าทำสัญญาซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์จากบริษัทขายเครื่องคอมพิวเตอร์สัญญาซื้อขายที่เกิดขึ้นนี้ถือว่าโรงงานอุตสาหกรรมเป็นผู้บริโภคที่ทำสัญญากับผู้ประกอบอาชีพที่ผู้ซื้อมีความรู้ทางเทคนิคที่อยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าผู้ขาย ซึ่งอาจจะเสียเปรียบในข้อสัญญาที่ซื้อขายเกิดขึ้นได้ ดังนี้ความเสียเปรียบได้เปรียบที่เกิดขึ้นนี้จึงเกิดขึ้นจากการที่ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ประกอบอาชีพในการกิจนั้นๆ กับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งอยู่ในฐานะผู้บริโภคที่มีอำนาจต่อรองในการทำสัญญาที่ไม่เท่าเทียมกัน เนื่องจากฝ่ายหนึ่งที่เป็นผู้ประกอบอาชีพมีความรู้ทางเทคนิคหรือเศรษฐกิจที่เหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้บริโภคเป็นอย่างมากลักษณะของความของความไม่เสมอภาคที่ผู้บริโภคอยู่ในฐานะเสียเปรียบที่จะต้องยอม

จำนวนต่อการที่ต้องเข้าผูกพันตามสัญญาทั้งด้านราคาและคุณภาพของสินค้าและบริการที่ออกสู่ท้องตลาดทุกประเทศจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องคุ้มครองผู้บริโภคที่ เป็นผู้ด้อยกว่าทั้งความรู้ทางเทคนิคและไม่สามารถต่อรองทั้งราคาและคุณภาพได้โดยส่วนตัวดังจะเห็นได้จากตัวอย่างพระราชบัญญัติต่างๆที่ออกมาเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคเพื่อเรียกร้องและต่อรองกับผู้ผลิตหรือโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆให้คำนึงถึงคุณภาพของสินค้าและบริการที่จะผลิตแก่ผู้บริโภค องค์กรเหล่านี้จะมีส่วนช่วยให้เกิดความสมดุลแก่สัญญาที่ทำกับผู้บริโภคให้อยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค ความซื่อสัตย์สุจริตระหว่างกันและกันได้ทางหนึ่ง

3.5 หลักความยุติธรรมของกฎหมายในการทำสัญญา

3.5.1 ลักษณะของข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมหรือขาดความยุติธรรม ความยุติธรรมคืออะไร พจนานุกรมไทยฉบับสมบูรณทัณฑ์สมัยที่สุคให้ความหมายว่า คือความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุผล การทำสัญญาของคู่สัญญาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้มีลักษณะที่ไม่เป็นธรรมหรือขาดความชอบธรรม กล่าวคือคู่สัญญาไม่มีความเที่ยงกันไม่ว่าจะเป็นสถานะทางสังคม อำนาจทางเศรษฐกิจ ความรู้ทางเทคโนโลยี ดังนั้นสัญญาที่เกิดขึ้นจึงขาดอำนาจต่อรอง และการเจรจาตกลงสมัครยินยอมกันอย่างแท้จริง บทบัญญัติในกฎหมายสัญญาที่ใช้ในปัจจุบันไม่มีบทบัญญัติชัดเจนให้การแสดงเจตนาที่ขาดอำนาจต่อรองเป็นองค์ประกอบของความไม่สมบูรณ์ของการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา การแสดงเจตนาที่ชอบธรรมนั้นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความสมัครใจ ไม่สำคัญผิด หรือถูกข่มขู่หรือแสดงโดยกลฉ้อฉล การแสดงเจตนาอันมีผลผูกพันตามกฎหมายได้ ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 149 ที่ให้ความหมายของนิติกรรมและมาตราต่างๆ ในเรื่องการแสดงเจตนา มาตรา 154-171 เหตุที่กฎหมายนิติกรรมสัญญาไม่ได้มีการบัญญัติเน้นถึงความตกลงยินยอมในการเสนอสนองรับ ก่อให้เกิดเป็นสัญญาจะต้องเกิดจากการแสดงเจตนาที่มีการต่อรองกันได้ เพราะสภาพของเศรษฐกิจสังคมในขณะที่มีการบัญญัติกฎหมายสัญญาในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 การทำสัญญายังไม่ได้มีสภาพของความไม่เท่าเทียมกันที่ไม่เป็นธรรมชาติในระหว่างคู่สัญญา ดังเช่น ในปัจจุบันสัญญาในสมัยนั้นยังเป็นสัญญาที่เกิดจากการแสดงเจตนาของคู่สัญญาที่แต่ละฝ่ายมีความเป็นอิสระในการตัดสินใจ มีความสามารถในการเจรจาต่อรองกันได้อย่างแท้จริง จึงทำให้เกิดความเท่าเทียมและชอบธรรมในการทำสัญญา แต่สภาพของการทำสัญญาในปัจจุบันที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ประกอบวิชาชีพใช้ความได้เปรียบหรืออำนาจต่อรองที่เหนือกว่าเป็นผู้กำหนดข้อสัญญาต่างๆ พิมพ์ไว้ล่วงหน้า ดังเช่น ในสัญญาสำเร็จรูปหรือสัญญามาตรฐานซึ่งได้ทำขึ้นโดยมีแบบฟอร์มของข้อสัญญาที่ตายตัวเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ข้อสัญญาที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ตามสัญญา

ที่ทำให้ประโยชน์แก่คู่สัญญาฝ่ายที่จัดทำข้อสัญญาไว้ล่วงหน้า ในลักษณะที่กำหนดแต่ภาระหน้าที่ของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเป็นส่วนใหญ่ หรือกำหนดข้อสัญญาเกี่ยวกับความรับผิดชอบหรือจำกัดความรับผิดชอบของคู่สัญญาที่เป็นฝ่ายจัดทำสัญญาไว้ ในบางครั้งข้อสัญญาดังกล่าว มีลักษณะเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมหรือขาดความชอบธรรม เพราะเป็นข้อสัญญาที่ขาดความสมดุลในการปฏิบัติการชำระหนี้ตามสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบระหว่างคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายเป็นลักษณะของข้อสัญญามักจะมีการกำหนดเนื้อหาของสิทธิหน้าที่ที่แตกต่างไปจากกฎหมายสัญญาโดยทั่วไป ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นการบิดเบือนบทบัญญัติของกฎหมายและมีการทำลายหลักพื้นฐานของสัญญา การที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งมีความได้เปรียบในการทำสัญญาไว้ก่อนเป็นผู้กำไว้ซึ่งอำนาจที่เกินขนาด ความเสมอภาคและความยุติธรรมในการทำสัญญาที่ควรมีอยู่ได้ถูกตัดทอนไปนี้ จึงเป็นปัญหาที่ต้องวิเคราะห์หลักกฎหมายสัญญาที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จะช่วยเยียวยาสภาพของการกำหนดข้อสัญญาที่ได้เปรียบแต่ไม่ถึงขั้นของสำคัญผิด ข่มขู่ หรือกลฉ้อฉลที่จะทำให้ข้อสัญญานั้นเป็นโมฆะหรือโมฆียะได้นี้ ศาลจะใช้ดุลพินิจปรับใช้กฎหมายที่มีอยู่เพื่อให้ความเป็นธรรมหรือทำให้เกิดความเสมอภาคแก่คู่สัญญาได้อย่างเหมาะสม หรือมีประสิทธิภาพได้เพียงพอหรือไม่

3.5.2 หลักกฎหมายเกี่ยวกับข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม จากสภาพของสัญญาสมัยใหม่ที่คู่สัญญาที่มีความไม่เสมอภาคเท่าเทียมกันในการทำสัญญาและสัญญาที่อยู่ในรูปของสัญญามาตรฐานหรือสัญญาสำเร็จรูป ที่เป็นมูลเหตุทำให้เกิดข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งขัดต่อหลักความเสมอภาคและความยุติธรรมในการทำสัญญา ดังนั้นนักกฎหมายเอกชนจึงพิจารณาหาทางแก้ไขปัญหาโดยเริ่มจากการปรับใช้และการตีความบทบัญญัติกฎหมายที่มีอยู่แล้ว คือบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เนื่องจากเป็นหลักกฎหมายที่มีหลักเกณฑ์ที่กว้าง ซึ่งศาลจะต้องใช้ดุลพินิจอย่างมากในการตีความทั้งบทบัญญัติของกฎหมายและทั้งข้อสัญญา การที่จะรอหลักจากแนวคำพิพากษาของศาลซึ่งต้องใช้ทั้งเวลาและความเข้าใจที่ถูกต้องต่อสภาพธุรกิจปัจจุบัน จึงเกิดปัญหาของความไม่ชัดเจนและความไม่แน่นอนในการคุ้มครองคู่สัญญาที่เสียเปรียบในกรณีข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม นักกฎหมายจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีบทบัญญัติกฎหมายพิเศษเฉพาะเจาะจงสำหรับปัญหาของข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางให้ศาลเห็นถึงลักษณะของข้อสัญญาที่มีเนื้อหาที่ไม่เป็นธรรมได้ชัดเจนขึ้น โดยกฎหมายข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมนี้จะมีลักษณะเป็นหลักกฎหมายพิเศษเสริมต่อกับหลักกฎหมายสัญญาในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

3.6 ปรัชญาในการคุ้มครองผู้บริโภค

ปรัชญาในการคุ้มครองผู้บริโภค จากอดีตจวบจนปัจจุบัน ได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 ช่วงเวลา ได้แก่

3.6.1 ช่วงก่อนยุคแห่งการแทรกแซงโดยภาครัฐ (Pre-interventionist) ช่วงเวลาก่อน ค.ศ.1960 แนวความคิดเกี่ยวกับผู้บริโภคในสหรัฐอเมริกาและในประเทศยุโรปตะวันตกมีอยู่ว่า ผู้บริโภคต้องระมัดระวังในการเลือกซื้อสินค้า มิฉะนั้นแล้วความเสียหายใดๆ ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการใช้สินค้าหรือบริการสินค้านั้นๆ ผู้ซื้อต้องเป็นผู้รับผิดชอบเอง แนวคิดดังกล่าวบทบาทของรัฐบาลคือเพียงกำกับดูแลให้ผู้บริโภคได้รับข้อมูลที่เพียงพอเพื่อใช้ในการตัดสินใจในการเลือกซื้อสินค้าได้อย่างถูกต้อง โดยการควบคุมดูแลและการโฆษณาเป็นหลัก ตามแบบแนวความคิดดังกล่าวจะสอดคล้องกับแนวความคิดพาณิชยนิยม (Mercantilism) ซึ่งเชื่อว่าการแข่งขันในตลาดจะทำให้ผู้บริโภคสามารถเลือกซื้อสินค้าหรือบริการที่มีคุณภาพในราคาที่เป็นธรรม อันเป็นที่มาของระบบเศรษฐกิจแบบเสรี (Laissez Faire) ตามแนวคิดนี้ รัฐบาลสามารถคุ้มครองผู้บริโภคโดยการมีนโยบายการแข่งขันทางการค้า (Competition Policy) ที่รักษาและส่งเสริมกระบวนการแข่งขันที่เสรีและเป็นธรรม มีบางประเทศ เช่น ฝรั่งเศส เบลเยียม และเนเธอร์แลนด์ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคที่แตกต่างจากแนวความคิด ในขณะนั้น ประเทศเหล่านี้เห็นว่าการแข่งขันในตลาดอาจไม่นำไปสู่การผลิตสินค้าหรือการให้บริการที่ได้มาตรฐานในราคาที่เป็นธรรมอย่างเพียงพอแก่ผู้บริโภค ดังนั้นแนวนโยบายการคุ้มครองผู้บริโภคจะเน้นการควบคุมราคา คุณภาพ และปริมาณของสินค้าในตลาดเป็นสำคัญ แต่ในระยะเวลาต่อมา ประเทศเหล่านี้ก็ได้ลดมาตรการคุมเข้มดังกล่าวและหันมาพัฒนากฎหมายการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพ

3.6.2 ช่วงแห่งการแทรกแซงโดยภาครัฐในช่วงทศวรรษที่ 1960 ปรัชญาในการคุ้มครองผู้บริโภคเปลี่ยนไป ความไม่เท่าเทียมกันในอำนาจต่อรองของผู้บริโภคและผู้ผลิตถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นสาเหตุหลักที่รัฐต้องเข้ามามีบทบาทในการคุ้มครองผู้บริโภคโดยตรง ได้มีการกล่าวถึง “สิทธิ” ของผู้บริโภคเป็นครั้งแรกนั้นอยู่ในคำปราศรัยของท่านประธานาธิบดีจอห์น เอฟ. เคนเนดี ที่สหประชาชาติในปี ค.ศ.1962 สิทธิดังกล่าวได้แก่ สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากการบริโภค หรือใช้สินค้า สิทธิที่จะได้รับข่าวสารข้อเท็จจริงเพื่อการเลือกซื้อสินค้า สิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมในการซื้อสินค้า สิทธิที่จะได้รับฟังการร้องเรียน ฯลฯ สืบเนื่องจากคำปราศรัยดังกล่าว ประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศได้ออกกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค เพื่อรับรองสิทธิของผู้บริโภค นับว่าเป็นอีกก้าวหนึ่งของการขยายกรอบของสิทธิของผู้บริโภค

3.6.3 ช่วงหลังยุคแห่งการแทรกแซงโดยภาครัฐ (Post-interventionist) ปรัชญาในการคุ้มครองผู้บริโภคที่เน้นบทบาทของภาครัฐได้รับการต่อต้านอย่างมากจากกลุ่ม “เศรษฐศาสตร์

ใหม่” ที่คัดค้านการแทรกแซงของรัฐ กลุ่มดังกล่าวมีความเห็นว่ามาตรการที่รัฐใช้ในการคุ้มครองผู้บริโภคมักมีลักษณะที่เป็นการดำเนินธุรกิจมากกว่าการกำกับดูแล ทำให้ธุรกิจไม่มีความคล่องตัว แนวความคิดดังกล่าวจะเป็นไปตามกระแสหลักของการปฏิรูปการกำกับดูแลเพื่อลดบทบาทของภาครัฐที่เริ่มเป็นที่แพร่หลายในช่วงเวลานั้น การเปลี่ยนแปลงของปรัชญาในการคุ้มครองผู้บริโภคที่คัดค้านการแทรกแซงของภาครัฐ มิได้ทำให้มีการปรับเปลี่ยนกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคแต่อย่างใด ซึ่งชี้ให้เห็นว่ากลุ่มเศรษฐศาสตร์ใหม่นี้มิได้คัดค้านบทบาทของรัฐในการคุ้มครองผู้บริโภค เพียงแต่เห็นว่ารัฐมีบทบาทมากเกินไป ทำให้การคุ้มครองผู้บริโภคไม่มีประสิทธิผล ทั้งนี้กลุ่มดังกล่าวมีความเห็นว่าแนวทางการคุ้มครองผู้บริโภคที่ดีนั้นต้องให้ทั้งผู้ประกอบการและผู้บริโภคมีส่วนร่วม

4. แนวคิดและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดซึ่งยาวนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และต่อมาเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

4.1 หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

4.2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการ

ต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดีประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่างๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ.2542 เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป เศรษฐกิจพอเพียงนี้ไม่มีในตำราเศรษฐกิจจะมีได้อย่างไร เพราะว่าเป็นทฤษฎีใหม่นั้น ไม่มีในตำราเพราะหมายความว่าเรามีความคิดใหม่และโดยที่ท่านผู้เชี่ยวชาญสนใจ ก็หมายความว่าเราก็สามารถที่จะไปปรับปรุง หรือไปใช้หลักการเพื่อที่จะให้เศรษฐกิจของประเทศและของโลกพัฒนาดีขึ้น

อันนี้เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกคนครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเองจะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไปแต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควรบางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไรไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อ ความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2) คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3) คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อมๆ กัน ดังนี้

- ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

- ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

- การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

- เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

- เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5) แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี ถ้าไม่มีเศรษฐกิจพอเพียง เวลาไฟดับจะพังหมด จะทำอะไร ที่ที่ต้องใช้ไฟฟ้าก็ต้องแย่ไป หากมี เศรษฐกิจพอเพียง แบบไม่เต็มถ้าเรามีเครื่องปั่นไฟ ก็ให้ปั่นไฟหรือถ้าขึ้น โบราณกว่า มีดก็จุดเทียนคือมีทางที่จะแก้ปัญหาเสมอ ฉะนั้น เศรษฐกิจพอเพียงนี้ก็มีเป็นขั้นๆ แต่จะบอกว่า เศรษฐกิจพอเพียงนี้ให้พอเพียงเฉพาะตัวเองร้อยเปอร์เซ็นต์ นี่เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ต้องมีการช่วยกัน พอเพียงในทฤษฎีหลวงนี้ คือให้สามารถที่จะดำเนินงานได้

เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง ในระดับต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่างๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสามัคคี

เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ในขณะที่ แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นขั้นต่อนั้น เป็นตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมเฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสม

ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ อาจเปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีอยู่ 2 แบบคือ แบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้า ได้ดังนี้

ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว โดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่า มีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าวจากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ จะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้ และใช้ที่ดินส่วนอื่นๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว อย่างไรก็ตาม แม้กระทั่ง ในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชน ตามความเหมาะสม

ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่างๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่างๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนซึ่งจะสามารถทำให้ ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้นๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

ความพอเพียงในระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่างๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงกลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ในที่สุด

ขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่พอกินมีความสงบและทำงานตั้งอธิษฐาน ตั้งปณิธานในทางนี้ ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอกินไม่ว่าจะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่มีความความพออยู่พอกิน มีความสงบเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้เราก็จะอดอวยงได้ ฉะนั้นถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้มีความคิดและมีอิทธิพลมีพลังที่จะทำให้ผู้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกันช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขอย้ำพอควรพออยู่พอกิน

มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวรที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดกาล

การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เสนอให้ริเริ่มการสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสานต่อความคิดและเชื่อมโยงการขยายผล ที่เกิดจากการนำหลักปรัชญา ไปใช้อย่างหลากหลาย รวมทั้งเพื่อจุดประกายให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับ และการนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติในทุกภาคส่วนของสังคมอย่างจริงจัง

ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นเริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อนด้วยวิธีการที่ประหยัดระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชาเมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้วจึงค่อยสร้างเสริมความเจริญขั้นสูงขึ้นไป การถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญ ให้ค่อยเป็นไปตามลำดับด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้นก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลวและเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์ ซึ่งตามที่กล่าวมาเป็นพระราชบัญญัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์ นับตั้งแต่ปี 2517 เป็นต้นมา จะพบว่าพระองค์ท่านได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ การรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท ตระหนักถึงการพัฒนาตามลำดับขั้นตอนที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ตลอดจนมีคุณธรรมเป็นกรอบในการดำรงชีวิต ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นที่รู้กันภายใต้ชื่อว่า เศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิ จากสาขาต่างๆ มาร่วมกันกลั่นกรองพระราชดำรัสฯ สรุปเป็นนิยาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และได้เชิญมาเป็นปรัชญานำทางในการจัดทำ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับมีความเข้าใจและนำไปประกอบการดำเนินชีวิต การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง มีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างเครือข่ายเรียนรู้ ให้มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบความคิด เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทยในทุกภาคส่วน วัตถุประสงค์ของการขับเคลื่อนเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประชาชนที่ทุกคนสามารถนำหลักปรัชญาฯ ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม และปลูกฝังปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนนำไปสู่การปรับแนวทางการพัฒนาให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการเสริมพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างฐานรากทางเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็งรักษาความสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่างๆ ตลอดจนสามารถปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเท่าทัน และนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนชาวไทย การขับเคลื่อนจะเป็นลักษณะเครือข่ายและระดมพลังจากทุกภาคส่วน แบ่งเป็น 2 เครือข่ายสนับสนุนตามกลุ่มเป้าหมายเบื้องต้น ได้แก่ เครือข่ายด้านประชาสังคมและชุมชน เครือข่ายธุรกิจเอกชน นอกจากนี้แล้วยังมีเครือข่ายสนับสนุนตามภารกิจ ได้แก่ เครือข่ายวิชาการ เครือข่ายสร้างกระบวนการเรียนรู้ เครือข่ายเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้แกนกลางขับเคลื่อนมี 3 ระดับ ได้แก่ คณะที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง และกลุ่มงานเศรษฐกิจพอเพียงในสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งจะเป็นหน่วยปฏิบัติงานในการขับเคลื่อนและจะทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายผลการดำเนินงานเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ครบรอบ 80 พรรษา ในเดือนธันวาคม พ.ศ.2550

5. ความเป็นมาของบัตรเครดิตในประเทศไทย

เมื่อปี พ.ศ.2511 บริษัท ไดเนอร์สคลับ (ประเทศไทย) จำกัด ได้เข้ามาก่อตั้งกิจการในประเทศไทย นับเป็นบริษัทแรกที่เข้ามาดำเนินธุรกิจบัตรเครดิต ด้วยการออกบัตรเครดิตที่รู้จักภายใต้ชื่อว่า ไดเนอร์สคลับ ในปี พ.ศ.2512 แม้ในระยะแรกจะยังไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควร เพราะสมาชิกผู้ถือบัตรส่วนใหญ่เป็นนักบริหารอาวุโส ที่มีจำนวนไม่กี่คน และต่อมาในปี พ.ศ.2513 ธนาคารแห่งอเมริกา นำบัตรเครดิตต่างประเทศ ซึ่งในขณะนั้นมีชื่อเรียก บัตรธนาคารอเมริกา (Bank Americard) แต่ต่อมาเปลี่ยนชื่อเรียกใหม่ว่า วิซ่า เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย ซึ่งได้ปรากฏอยู่ในคำกล่าวของ นาย คอนนาร์ด จอห์นสัน (Mr. Conrad Johnson) อธิการประธานของธนาคารแห่งอเมริกาในการประชุมการตลาดบัตรเครดิตแห่งโลก (Worldwide Bank Card Sales & Marketing Meeting) ว่าหลังการเปิดสาขาต่างประเทศ (Overseas Branch) แห่งแรกในฮ่องกงเมื่อปี พ.ศ.2511 เปิดรับสมาชิกผู้ถือบัตรเครดิต ได้รับความนิยมมาก พร้อมด้วยแผนขยายตัวตลาดธุรกิจบัตรเครดิตเข้ามาในประเทศไทย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์และก่อนขยายตลาดบัตรเครดิตไปสู่ทวีปยุโรป ตะวันออก เช่น สหสาธารณรัฐสังคมนิยมรัสเซีย (United States of Socialist of Russia) ออสเตรเลีย บัลแกเรีย ฮังการี และเชคโกสโลวาเกีย จากนั้นก็ขยายตลาดธุรกิจบัตรเครดิตไปยังอาร์เจนตินา

แข่งขันกับอเมริกันเอ็กซ์เพรส ไดเนอร์สคลับ ต่อมาปี พ.ศ.2515 สถาบันการเงินในประเทศไทย คือ ธนาคารกสิกรไทย จำกัด ร่วมกับ ธนาคารศรีนคร จำกัด ทำการออกบัตรเครดิตซึ่งเป็นที่รู้จักว่า “บัตรเครดิตเอนกประสงค์” จึงถือได้ว่าเป็นการกำเนิดธุรกิจบัตรเครดิตที่มีบริษัทของคนไทยเป็น เจ้าของผู้ออกบัตรเครดิตครั้งแรกในประเทศไทย (พิรพันธุ์ เปรมภูติ, 2539, หน้า 17-18)

ประมาณ พ.ศ.2521 ธนาคารกสิกรไทย จำกัด ได้รับอนุญาตให้เป็นผู้ได้รับสิทธิให้เป็นผู้แทน (Franchisee) ในการออกบัตรเครดิตต่างประเทศ คือ มาสเตอร์การ์ดมาเผยแพร่ในประเทศไทย ในปี พ.ศ.2521 ธนาคารกสิกรไทย จำกัด แยกตัวออกมาดำเนินธุรกิจบัตรเครดิตของตนเอง เรียกว่า “บัตรเครดิตธนาคารกสิกรไทย” ในขณะที่ธนาคารศรีนคร จำกัด ทำการออกบัตรเครดิตที่มีชื่อเรียกว่า “บัตรเอนกประสงค์ธนาคารศรีนคร” จึงถือได้ว่าเป็นการออกบัตรภายในประเทศ ทำให้เริ่มมีการแข่งขันทางธุรกิจบัตรเครดิตในประเทศไทยขึ้นมา ธนาคารกสิกรไทย จำกัด เข้าเป็นสมาชิกของวีซ่าอินเตอร์เนชั่นแนล และได้รับอนุญาตให้เป็นผู้ได้รับสิทธิในการเป็นผู้แทนออกบัตรเครดิตวีซ่า ในประเทศไทย เช่น ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารทหารไทย ธนาคารกรุงศรีอยุธยา ธนาคารกรุงเทพ เป็นต้น (อรรถพร กระจายวงศ์, 2533, หน้า 10)

ในปี พ.ศ.2524 บริษัท ซี ทัวร์ จำกัด (Sea Tours Co.,Ltd.) ตกลงร่วมกับ บริษัท อเมริกันเอ็กซ์เพรส จำกัด โดยมีธนาคารกรุงเทพ จำกัด ได้ทำการร่วมทุนกันตั้งบริษัท อเมริกันเอ็กซ์เพรส (ประเทศไทย) จำกัด (American Express (Thailand) Co.,Ltd.) ออกบัตรเครดิต อเมริกันเอ็กซ์เพรสปรากฏว่าบัตรเครดิตได้รับความนิยมมาก มีการประมาณการว่า ณ เมื่อสิ้นปี พ.ศ.2536 มีผู้ถือบัตรเครดิตในประเทศและระหว่างประเทศมากกว่า 1.7 ล้านใบ ทั้งยังมีห้างสรรพสินค้าใหญ่ บางแห่งทำการออกบัตรเครดิต เพื่อใช้ซื้อสินค้าและบริการเฉพาะในกิจการของห้างสรรพสินค้าหรือสาขาที่ตนเรียกว่า บัตรเครดิตห้างสรรพสินค้า ซึ่งทางห้างฯ ออกให้กับผู้ถือบัตรที่สมัครเป็นสมาชิกของห้างสรรพสินค้า ไม่มีการเก็บค่าสมาชิกแรกเข้าหรือค่าสมาชิกรายปี โดยผู้ถือบัตรเครดิตของห้างสรรพสินค้า นำบัตรเครดิตชนิดดังกล่าวไปซื้อสินค้าหรือบริการจากทุกสาขาของห้างสรรพสินค้านั้นได้ (จรัสศรี จரியานุกูล, 2533, หน้า 57)

กระแสความรุนแรงในการออกบัตรเครดิตของธนาคารพาณิชย์และบริษัทเอกชนที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์ ยังคงมาแรงอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังของปี พ.ศ.2544 เป็นต้นมา จนถึงต้นไตรมาส 2 ของปี พ.ศ.2545 โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ประกาศยกเลิกเกณฑ์คุณสมบัติขั้นต่ำ ทางด้านรายได้ของผู้สมัครและกำลังเป็นประเด็นเด่นดังที่ได้รับความสนใจจากคนในวงการการเงิน การธนาคารและประชาชนทั่วไป กล่าวกันว่าประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยครั้งนี้เป็นอีกหนึ่งในหลายๆ มาตรการของทางการในความพยายามที่จะกระตุ้นให้ประชาชนมีการจับจ่ายใช้สอยมากขึ้น เปิดโอกาสให้ธนาคารพาณิชย์มีช่องทางในการหา

รายได้ในรูปค่าธรรมเนียมน่าจะมากขึ้น และยังช่วยให้ธนาคารพาณิชย์สามารถแข่งขันกับผู้ออกบัตรประเภทไม่ใช่ธุรกิจธนาคารได้อย่างเป็นธรรม และเท่าเทียมกันยิ่งขึ้น นอกจากนั้น ยังมีการคาดหวังกันต่อไปอีกว่า หากมาตรการกระตุ้นการใช้จ่ายของลูกค้าย่อยผ่านบัตรเครดิตสินเชื่อบุคคลรายย่อย สินเชื่อที่อยู่อาศัย ชื่อของเงินผ่อนเหล่านี้ประสบผลสำเร็จ ก็จะมีส่วนช่วยให้เศรษฐกิจฟื้นตัวได้เร็วขึ้น จากการขยายตัวเพิ่มขึ้นของการบริโภคส่วนบุคคลของประชาชนคนไทยทั้งหลาย โดยสรุปภาพรวมธุรกิจบัตรเครดิตในปี พ.ศ.2543 ต่อเนื่องมาจนถึงปี พ.ศ.2545 ให้พอมองเห็นกันว่าในปี พ.ศ.2545 ภายหลังจากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยยกเลิกเกณฑ์ขั้นต่ำ ทางด้านรายได้ของผู้สมัครบัตรเครดิตลง

กล่าวโดยสรุปฐานจำนวนบัตรเครดิตได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นในราวประมาณ ร้อยละ 40-50 โดยธนาคารพาณิชย์ไทย จะมีการขยายตัวเรื่องฐานบัตรสูงกว่าของธนาคารต่างประเทศ ส่วนยอดใช้จ่ายผ่านบัตรเครดิตจะขยายตัวอยู่ในราวร้อยละ 20-30 โดยบัตรเครดิตของธนาคารแห่งประเทศไทย จะมีค่าเฉลี่ยการใช้จ่ายผ่านบัตรต่อบัตรต่อเดือนประมาณ 7,000 บาท ในขณะที่ค่าเฉลี่ยของบัตรธนาคารต่างประเทศจะอยู่ในราว 5,000 บาทต่อเดือน

ดังที่กล่าวมาข้างต้นเป็นสาเหตุให้ยอดหนี้คงค้างบัตรเครดิต ขยายตัวเพิ่มขึ้นอีก อย่างน้อยร้อยละ 30-35 โดยผู้ถือบัตรเครดิตธนาคารต่างประเทศจะมียอดหนี้คงค้างเฉลี่ยต่อบัตรสูงกว่าของธนาคารไทย แน่นนอนที่สุดในปี พ.ศ. 2545 ผู้ถือบัตรธนาคารต่างประเทศเหล่านี้ ก็คงต้องแบกภาระดอกเบี้ยและค่าธรรมเนียมการเงินประเภทต่างๆ ในอัตราไม่น้อยกว่าร้อยละ 25-30 ต่อปี เมื่อเทียบกับบัตรธนาคารไทย ซึ่งจะอยู่ในราวร้อยละ 17-20 ต่อปี สรุปแล้วหนี้เสียจากบัตรเครดิตจะเป็นอย่างไร ตัวเลขร้อยละ 1 ที่มีการกล่าวกันอยู่ตามสื่อต่างๆ จะมีความเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน เมื่อถึงเวลานั้นหนี้บัตรเครดิตคงค้างชำระจะลดลงหรือไม่คงต้องรอดูกันต่อไปในอนาคต

6. ความเป็นมาของบัตรเครดิตในต่างประเทศ

ธุรกรรมบัตรเครดิตมีลักษณะเป็น ธุรกรรมที่ผู้บริโภครู้ซื้อสินค้าและบริการจากร้านค้าหรือสถานบริการ โดยอาศัยบัตรเครดิตเป็นเครื่องมือหรือสื่อกลางแทนเงินสดที่แสดงให้ผู้ขายเห็นว่าผู้ซื้อสินค้าและบริการ ได้รับบัตรเครดิตจากผู้ออกบัตรที่ร้านค้าหรือสถานบริการยอมรับนั้น เป็นผู้มีความน่าเชื่อถือเพียงพอที่จะให้ซื้อสินค้าหรือบริการแบบสินเชื่อ กล่าวคือ ไม่จำเป็นต้องชำระราคาสินค้าและบริการเต็มจำนวนในขณะที่ซื้อได้ โดยมีผู้ออกบัตรเป็นผู้ชำระราคาสินค้าและบริการให้ หรือเป็นผู้ดูแลจัดการให้ผู้ขายได้รับการชำระราคาสินค้าและบริการที่ได้มีการส่งมอบแก่ผู้ซื้อ

6.1 ความเป็นมาของกฎหมายบัตรเครดิตในประเทศสหรัฐอเมริกา

ความเป็นมาของกฎหมายบัตรเครดิตในประเทศสหรัฐอเมริกา สหรัฐอเมริกาถือเป็นประเทศแรกที่ใช้บัตรเครดิตเป็นเครื่องมือในการซื้อสินค้าและบริการ ในลักษณะสินเชื่อผู้บริโภคประเภทหนึ่ง บัตรเครดิตเริ่มต้นจาก “เหรียญเครดิต” ที่ร้านค้าคิดค้นขึ้นใช้ในช่วงต้นทศวรรษ ค.ศ.1900 เหรียญเครดิตมีลักษณะเป็นเหรียญโลหะขนาดเล็กประทับชื่อร้านค้า และเลขบัญชีของลูกค้าไว้บนเหรียญ เพื่อใช้แสดงว่า ผู้ถือเหรียญมีฐานะเป็นลูกค้าที่ได้รับอนุมัติสินเชื่อแล้วรูปแบบที่เป็นบัตรเครดิตกำเนิดขึ้นครั้งแรกโดยบริษัทน้ำมันเป็นผู้ออกในปี ค.ศ.1914 เพื่อให้ลูกค้าใช้ซื้อน้ำมันในปั้มน้ำมันของตนหรือของตัวแทนจำหน่าย และต่อมาบริษัทน้ำมันหลักๆ ได้ยอมรับบัตรเครดิตที่ออกโดยบริษัทน้ำมันอื่นด้วย ในช่วงแรกบัตรเครดิตเป็นบัตรที่ออกโดยบริษัทน้ำมันและห้างสรรพสินค้า เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ลูกค้า และเพิ่มยอดขายสินค้าของตน จนกระทั่งปี ค.ศ.1950 จึงมีบริษัทบัตรเครดิต ซึ่งแสวงหากำไรจากการออกบัตรเครดิตโดยเฉพาะเกิดขึ้น ได้แก่ บริษัทไดเนอร์คลับ ทำธุรกิจให้บริการสินเชื่อและรับเก็บเงินให้ร้านค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นร้านอาหาร ต่อมาในปี ค.ศ.1958 บัตรเครดิตอเมริกันเอ็กซ์เพรสถือกำเนิดดังกล่าว มักเป็นที่รู้จักและนิยมในหมู่นักธุรกิจที่ต้องเดินทาง (The Traveling Business Person) บัตรเครดิตเอกชนกประสงค์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับในบรรดาผู้ขายสินค้าและบริการทุกประเภทและเปิดให้ประชาชนทั่วไปได้ใช้ เกิดขึ้นครั้งแรกในปี ค.ศ.1959 โดยธนาคารที่ใหญ่ที่สุดในขณะนั้นสองธนาคาร ได้แก่ ธนาคารแห่งอเมริกา และธนาคารเชส แมนฮัตตัน (Chase Manhattan Bank) ต่อมาบัตรเครดิตที่ออกโดยสองธนาคารดังกล่าว เป็นที่รู้จักกันดีในนามของบัตรวีซ่า และบัตรมาสเตอร์ ชาร์จ (Master Charge) หรือต่อมาเป็นบัตรมาสเตอร์การ์ด ตามลำดับ ธุรกิจบัตรเครดิตเกิดขึ้นจากสัญญาสำเร็จรูป โดยอาจเป็นสัญญาที่มีสัญญาสองฝ่ายระหว่างร้านค้า หรือสถานบริการกับลูกค้าที่สมัครเป็นสมาชิกบัตรหรือมีคู่สัญญาสามฝ่ายระหว่างธนาคาร หรือบัตรเครดิต ในฐานะผู้ออกบัตรสมาชิกผู้ถือบัตร และร้านค้า หรือสถานบริการที่ตกลงกับบัตรของผู้ออกบัตรเรียกว่า เป็นผู้รับบัตรซึ่งยอมไม่ใช่คนเดียวกับผู้ออกบัตร ในบางกรณีอาจมีคู่สัญญาสี่ฝ่ายโดยฝ่ายที่สี่ หมายถึงธนาคารในฐานะตัวแทนผู้ออกบัตรทำหน้าที่ให้บริการด้านการเงินแก่ร้านค้า การเรียกเก็บเงินและการชำระเงินจากสมาชิกบัตร โดยได้รับค่าตอบแทนในรูปค่าธรรมเนียมจากผู้ออกบัตร สัญญาบัตรเครดิตแม้จะมีลักษณะเป็นสัญญาระหว่างผู้ออกบัตรกับผู้ถือบัตรสัญญาระหว่างผู้ออกบัตรกับร้านค้าผู้รับบัตร และสัญญาซื้อขายระหว่างผู้ถือบัตรสัญญาซึ่งอาจไม่มีลักษณะเป็นการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร โดยตรงก็ได้

สรุปได้ว่า ธุรกิจบัตรเครดิตในสหรัฐอเมริกาเจริญเติบโตและพัฒนาอย่างรวดเร็วควบคู่ไปกับปัญหาการถือโกงหรือการปลอมแปลงบัตรเครดิตตลอดจนอาชญากรรมเกี่ยวกับ

บัตรเครดิต ในรูปแบบต่างๆ ก็เพิ่มขึ้นมากตามไปด้วย ทำให้สหรัฐอเมริกาจำเป็นต้องบัญญัติกฎหมาย เฉพาะขึ้นมารองรับปัญหาและเสริมหรืออุดช่องว่างของกฎหมายที่มีอยู่และไม่เพียงพอ ต่อมาจัดการ กับปัญหาดังกล่าว

6.2 ความเป็นมาของกฎหมายบัตรเครดิตในประเทศอังกฤษ

ความเป็นมาของกฎหมายบัตรเครดิตในประเทศอังกฤษ บทบัญญัติของกฎหมายใน ประเทศอังกฤษมิได้กำหนดนิยามของ คำว่า “บัตรเครดิต” แต่ในทางปฏิบัติ การให้บริการ บัตรเครดิต หมายถึง การให้สินเชื่อรูปแบบหนึ่ง ซึ่งกฎหมายได้ให้นิยามคำว่า “การให้สินเชื่อ” ว่า หมายถึง การให้เงินล่วงหน้าไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใด โดยมีเจ้าหนี้เป็นผู้ออกเงินให้แทนลูกหนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างการให้บริการบัตรเครดิตกับการให้ล่วงหน้าอาจพิจารณาได้จากลักษณะ ทั่วไปของบริการบัตรเครดิต ดังนี้ การบริการบัตรเครดิตมีคู่กรณีที่เกี่ยวข้องสามฝ่าย คือ ผู้ออกบัตร ผู้ถือบัตร และผู้รับบัตรมีสัญญาเกิดขึ้นระหว่างคู่กรณีทั้งสามฝ่ายสามฉบับ คือ (1) สัญญาซื้อขาย ระหว่างผู้ถือบัตรและผู้รับบัตร (2) สัญญาระหว่างผู้ออกบัตรและผู้รับบัตรและ (3) สัญญาให้บริการ บัตรเครดิตระหว่างผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตร ขึ้นตอนการใช้บัตรเครดิตจะเริ่มจากสัญญาซื้อขาย (สัญญาที่ (1)) โดยผู้ถือบัตรสามารถชำระสินค้าด้วยการใช้บัตรเครดิตแทนเงินสด และโดยผลของ สัญญาที่ 2 ผู้ออกบัตรสัญญาว่า จะจ่ายเงินเป็นจำนวนเท่ากับราคาสินค้าที่ผู้รับบัตร ได้ชำระโดยการ ใช้บัตรเครดิตที่ตนเป็นผู้ออก และสัญญาให้บริการบัตรเครดิต (สัญญาที่ (3)) กำหนดให้ผู้ถือบัตร ต้องชำระเงินจำนวนดังกล่าวคนให้แก่ผู้ออกบัตรภายในระยะเวลาที่กำหนด กล่าวโดยทั่วไปมักจะ ระบุเป็นเงื่อนไขตกลงว่า ในแต่ละเดือนผู้ถือบัตรต้องชำระเงินคืนเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า ร้อยละ 3-8 ของจำนวนเงินทั้งหมดที่ต้องชำระเห็นได้ว่า ผู้ออกบัตรเป็นผู้ออกเงินค่าสินค้าล่วงหน้าแทน ผู้ถือบัตร ซึ่งเมื่อพิจารณาตามความหมายของคำว่า “สินเชื่อ” ที่ได้กล่าวมาแล้วการให้บริการ บัตรเครดิตจึงเป็นการให้บริการสินเชื่อระหว่างผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตร โดยผู้ออกบัตรเป็นเจ้าหนี้ และผู้ถือบัตรเป็นลูกหนี้